

Sociální pedagogika jako životní pomoc dětem a jejich rodinám

Zdeněk Skřivánek

Bakalářská práce
2013/2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zdeněk Skřivánek**
Osobní číslo: **H11558**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Sociální pedagogika jako životní pomoc dětem
a jejich rodinám**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociální pedagogiky, výchovy
a současné rodiny.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Vyvození výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 9788096994403.

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Teórie sociálnej pedagogiky: edukačné, sociálne a komunikačné aspekty. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť Slovenskej akadémie vied, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.

BALVÍN, Jaroslav. Pedagogika, andragogika a multikulturalita. Praha: Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

JACOBSON, Ralph D, Keith SETTERHOLM a John VOLLUM. Leading for a change: how to master the 5 challenges faced by every leader. Boston: Butterworth-Heinemann, 2000. ISBN 0-7506-7279-x.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

PELIKÁN, Jiří. Výchova pro život. Praha: ISV, 2004. ISBN 8086642313.

PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

27. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 10.4.2014

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávajíc zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Dizertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 nestrává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží ke výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se jmenuje „ Sociální pedagogika jako životní pomoc dětem a jejich rodinám“. V první části se teoreticky pojednává o základních pojmech a popisuje se vliv prostředí a jeho dopad na výchovu dětí. Autor se zaměřuje na to, jakým způsobem prostředí působí na jedince a jak jej přetváří. Je zde podrobně popsána rodina, její funkce a vliv na výchovu dětí. Následně se zabývá i školním prostředím, které obsahuje socializační a výchovnou stránku, ale je to i prostředí ve kterém se vyskytují negativní sociální jevy. Bakalářská práce popisuje i příčiny, které vedou problémovému chování dětí a možnosti pomoci. Při vypracování bakalářské práce autor čerpal poznatky ze studia odborných publikací. V praktické části je představen kvantitativní průzkum, který zkoumá, co má největší vliv na problémové chování dětí a jak jim pomoci. Na začátku jsou uvedena metodologická východiska k provedení samotného výzkumu, následně je pak popsána realizace kvalitativního výzkumu.

Klíčová slova:

Mladistvý, poruchy chování, rodina, výchova, pomoc

ABSTRACT

Bachelor work name is „ Social pedagogy as a life help to the children and their families“. First part theoretically deals with basic conceptions and describes influence of environment and its impact on children education. The author focuses how environment influences on individual and how reshapes him. There is described in details family, its function and influence at children education. Further the family deals with school environment, which includes socialization and educational aspect, but it is also environmental at which negative social phenomenon appears. Bachelor work describes also causes, which lead to the problematic children behavior and possibility of help. The author extracted knowledge from studies of treatise during elaboration of bachelor work.

At the practice part there is introduced quantitative survey which examines what has the biggest influence on the problematic children behavior and how to help them. There is mentioned at the beginning of work methodology solutions to the performance of research itself, further there is described realization of quality research.

Keywords:

Youthful, behavioral, family, education, assistance

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Poděkování

Děkuji panu doc. Jaroslavu Balvínovi za velice užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce. Dále děkuji celé své rodině a všem přátelům za pomoc i podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Sociální pedagogika jako životní pomoc dětem a jejich rodinám“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1.1 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE.....	14
1.2 ZÁKLADNÍ POJMY	15
2 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA JAKO ŽIVOTNÍ POMOC	17
2.1 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA JAKO POMOC	17
2.2 TYPY SOCIÁLNÍ POMOCI V SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE.....	18
3 RODINA A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA	20
3.1 RODINNÁ VÝCHOVA A PROSTŘEDÍ RODINY	20
3.1.1 Vztah k sobě samému.....	20
3.1.2 Vztah ke společnosti a k rodině	21
3.1.3 Vztah k přírodě.....	21
3.2 ZÁKLADNÍ FUNKCE RODINY:	21
3.2.1 Charakteristické znaky současné rodiny	22
3.3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDÍ RODINY	23
3.3.1 Výchovné styly v rodině	24
3.4 VE KTERÝCH OBLASTECH RODIČE POTŘEBUJÍ POMOC.....	25
3.4.1 Násilí v rodinách páchané na dětech	26
4 ŠKOLA JAKO VÝZNAMNÉ SOCIALIZAČNÍ PROSTŘEDÍ	29
4.1 VRSTEVNICKÉ SKUPINY A JEJICH VLIV NA DĚTI A MLÁDEŽ	29
4.2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	30
4.2.1 Závislost na návykových látkách	30
4.2.2 Virtuální drogy	31
4.3 PROBLEMATIKA ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	32
4.4 ŠIKANA VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
5 VÝZKUM	36
5.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	36
5.2 CÍL VÝZKUMU	36
5.3 METODA VÝZKUMU.....	37
5.4 TECHNIKA ZÍSKÁVÁNÍ DAT	37
5.5 VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU	39
5.6 METODA SBĚRU DAT A VYHODNOCENÍ	39
5.7 ANALÝZA DAT.....	40
5.8 INTERPRETACE DAT	40
5.8.1 Kategorie rodinné prostředí.....	40
5.8.2 Kategorie projevy problémového chování	41
5.8.3 Kategorie možnosti pomoci	43
5.8.4 Kategorie volnočasové aktivity.....	43
5.8.5 Kategorie finanční situace rodiny	44
5.8.6 Kategorie škola a děti	45

5.9	VYHODNOCENÍ.....	46
5.9.1	Kategorie rodinné prostředí.....	46
5.9.2	Kategorie projevy problémového chování	47
5.9.3	Kategorie možnosti pomoci	48
5.9.4	Kategorie volnočasové aktivity dětí.....	48
5.9.5	Kategorie finanční situace rodiny	49
5.9.6	Kategorie škola a děti.....	49
5.10	VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ PRO PRAXI	51
	ZÁVĚR	53
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	56
	SEZNAM PŘÍLOH.....	57
	PŘÍLOHA P I: INFORMOVANÝ SOUHLA S RESPONDENTŮ.....	58
	PŘÍLOHA P II: ZÁZNAMOVÝ LIST POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU	59
	PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S ŘEDITELKOU Č. 2	60
	PŘÍLOHA P IV – REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY	63

ÚVOD

Bakalářská práce na téma „Sociální pedagogika jako životní pomoc dětem a jejich rodinám“ se zabývá problematikou, jak pomoc dětem a jejich rodinám. Toto téma je v dnešní době velmi důležité, protože přibývá dětí, které nezažily lásku, teplo domova ani dobrou péči. Setkaly se pouze s agresivitou, krutostí, tyranii ze strany těch, kterým se narodili.

Důvodem, pro který jsme si dané téma pro zpracování bakalářské práce vybrali, je aktuálnost problematiky rozvedených rodin s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů sociální situace, jež rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat problémy, a existují zde další rizika ohrožení vývoje nezletilých dětí.

Současná rodina prochází krizí, která je zapříčiněna vysokou rozvodovostí, jež se dotýká nezletilých dětí, zvyšujícím se počtem dětí mimo manželství, nárůstem neúplných rodin, zvyšujícími se počty týraných a zneužívaných dětí, vysokou agresivitou a dalšími společensky nežádoucími jevy. Rodiče si často stěžují, že je jejich dítě neposlouchá, odmlouvá a nerespektuje autority. Ve školním prostředí se pak mohou objevit problémy v třídním kolektivu a dochází i k narušení vrstevnických vztahů a k šikaně. Poruchy chování bývají často provázeny i výraznou agresivitou vůči zvířatům nebo lidem, destruktivním chováním vůči věcem.

Rodiny rozvedené mají nižší příjmy, jsou to často matky s dětmi závislé na sociálních dávkách. Po rozvodu následuje u dětí často prožitek strachu, smutku, zmatení a poruchy chování. Někdy dlouho přetrvává depresivní ladění a sklon k úzkostnosti. Stává se, že zejména matky samoživitelky nezvládnou tíživou situaci v rodině, což v extrémních případech může vyústit až k umístění dětí do ústavní výchovy či náhradní rodinné péče.

Děti z rozvedených rodin mají častěji ve škole horší známky, mají horší výsledky ve výkonových testech a nižší studijní aspirace. Je u nich i větší pravděpodobnost, že nedokončí střední školu. Samozřejmě, že i z dětí, které vzešly z těchto poměrů, mohou vyrůst vzdělání a úspěšní lidé, ale svou cestu ke vzdělání a tím i ke svému budoucímu zaměstnání mají zpravidla velmi trnitou.

Nejvíce rozvod zasáhne děti v období dospívání. Jedná o problémy, které vznikají jako reakce na momentální situaci konflikty mezi rodiči. Pro dítě je důležitý osobní vztah.

Cítí-li autoritu, že ho má dospělý rád, pak se dokáže podřídit a dané hranice respektovat. Každý z nás potřebuje chválit a podporovat.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části vycházíme z dostupné odborné literatury související s daným tématem. Cílem bakalářské práce je v teoretické části definovat základní pojmy, zejména co jsou poruchy chování, specifikovat faktory, které ovlivňují chování. Důkladně popsat současnou rodinu, její funkce, výchovu v rodině, výchovné styly a rizikové chování ve školním prostředí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Vztah tématu k sociální pedagogice

Filozofie výchovy je filozofická disciplína, která se zabývá smyslem výchovy jednotlivého člověka i jejím posláním pro společnost. Filozofie výchovy a etika má velký a pozitivní vliv na utváření osobnosti člověka i na celou společnost. (Balvín, 2012, s. 132).

Etika patří k významným faktorům při práci s rodinou a dětmi. Mravní hodnoty dobra, čestnosti, spravedlnosti, otevřenosti, důvěry, odpovědnosti, důstojnosti, tolerance jsou velmi důležité. Nedostatek těchto hodnot v oblasti výchovy ohrožuje člověka v jeho morální a duchovní existenci. Sociální a výchovná oblast nabízí širokou možnost zpětno-vazebních vztahů mezi výchovou a prostředím. V cílových rodinách je velmi důležité dbát o mravní principy a jejich dodržování. Pro sociální pedagogiku a etiku je společný pojem zdravý člověk, ale i člověk v ohrožení. Při vytváření svých mravních postojů a morálních hodnot je důležitá etika. Z hlediska etiky jde o užší cíle a z hlediska sociální pedagogiky je etika cestou člověka k jeho celistvosti a integraci (Bakošová, 2008, s. 74).

Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti. Výchovná činnost se pak jeví jako proces zespolečnění člověka, záměrným ovlivňováním v souladu s danými kulturně-sociálními podmínkami (Kraus, 2008, s. 65).

Vzor a osobní příklad je stále jedním z nejvýznamnějších výchovných prostředků. Sledování vzájemných vztahů mezi dětmi a jejich ovlivňování, zejména míry tolerance, úcty k druhému, ochrany slabších a menších, je rovněž důležitou součástí výchovy (Pelián, 2004, s. 33).

Každý výchovný proces se musí vždy odehrávat v nějakém prostředí. Vychovávaný ovlivňuje zpětně i vychovatele zasahuje do prostředí, stejně jako to činí vychovatel, který formuluje konkrétní výchovné cíle (Kraus, 2008, s. 76). Prostor vytváří jakousi „kulisu“ (po stránce věcné, prostorové i vztahové) k výchovné situaci. Tato kulisa může působit shodou okolností ve směru výchovného úsilí, tedy pozitivně, ale také, a to poměrně často, působí proti záměrům vychovatele, tedy negativně. Jde o to, že stále nedoceňujeme známé skutečnosti, že právě konkrétní prostředí velmi mocně ovlivňuje jednání a podílí se výrazně na rozvoji osobnosti. Jednání dětí, lidí se mění právě podle toho, jak střídají prostředí (Kraus, Poláčková, 2001, s. 106-107). Sociální pedagogika považuje vztah výchovy a prostředí za důležitou oblast svého zájmu. Sleduje jednak role prostředí a jeho dopad na výchovnou a socializační situaci. Analyzuje, jakým způsobem prostředí působí na jedince a

jak jej přetváří. Člověk není pasivní produkt svého prostředí, ale je schopen do prostředí také cílevědomě a záměrně zasahovat. Tato intervence může vést k výchovné přeměně prostředí s důrazem na eliminaci negativních vlivů (Procházka, 2008, s. 97).

1.2 Základní pojmy

Bakalářská práce obsahuje vzhledem ke zpracovávanému tématu několik pojmů, které považujeme za vhodné vysvětlit a definovat, aby byly srozumitelné i pro osoby, které se v dané problematice nepohybují.

Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy jde o postupné začleňování do života dané společnosti, je to proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Socializace probíhá po celý život nahodile, živelně. V průběhu života si osvojuje lidské formy chování, jazyk, normy, tedy kulturu dané společnosti (Kraus, 2008, s. 59).

Sociální patologie jsou takové projevy chování, které společnost klasifikuje jako nežádoucí, protože podstatně porušují sociální, morální či právní normy společnosti (Procházka, 2012, s. 134).

Sociální deviace je jakákoliv odchylka chování od sociální normy, kdy zároveň dochází k porušení formálních či neformálních požadavků kladených na lidské chování v dané společnosti (Munková, 2001, s. 9).

Dysfunkční rodina je chápána jako rodina, kde se vyskytují vážné a dlouhodobé poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují a poškozují rodinu jako celek, a zvláště je ohrožen vývoj dítěte. Tato rodina není schopná zvládnout tyto problémy sama, ale je důležitá pomoc zvenčí (Procházka, 2012, s. 113).

Poruchy chování jsou charakteristické takovými projevy jedince, které se vymykají přiměřenému chování dané věkové a socializační skupiny. Jsou spojené s přizpůsobivostí v běžném životě. Může být způsobeno sociálním prostředím, ve kterém se dítě nachází, nebo určitou patologií vývoje jeho osobnosti.

CAN – syndrom týraného a zneužívaného dítěte. Ve škole se nemusí takové dítě projevovat nápadně, někdy jsou tiché, jindy jsou agresivní a obtížně zvládatelné (Slowík, 2007, s. 135-136).

Rizikové chování skupiny dospívajících. Nejčastěji jde o tři rizikové typy chování. Zneužívání návykových látek, negativní chování v oblasti reprodukční (sexuální) a psychosociální chování (agresivita, kriminalita, deprese) (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 201).

Antisociální chování je chování jedince či skupin namířené proti dané společnosti, jejím normám a zvyklostem. Jde o záměrné chování, jehož protispolečenský charakter si aktéři uvědomují. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 18)

Asociální chování je chování, které neodpovídá mravním a jiným normám společnosti. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 20)

2 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA JAKO ŽIVOTNÍ POMOC

Pomáhání vychází z altruistických potřeb člověka. Jeho základem je čistá láska k bližnímu bez nároku na odměnu. V antickém Římě byl jeden z pahorků, Kapitol, nazýván také Asylum a k němuž se uchýlovali lidé prosící o pomoc. Všem těmto lidem se dostávalo pomoci od šamanů či léčitelů nebo od kněží a učitelů. Takové jednání se stalo základním pilířem křesťanské etiky. V 18. a 19. století se šířilo v podobě filantropického hnutí. Fenomén pomoci je těsně spjat s dobrovolnictvím, které má bohatou tradici, jejíž kořeny sahají do doby národního obrození a posléze do období Československa. Vedle státem organizované pomoci hrají nezastupitelnou roli církev, charitativní organizace a jedinci, kteří přijali myšlenky filantropismu, tedy závazky duchovní a hmotné sociální pomoci. V průběhu 20. století se ve společnosti vyprofilovaly pomáhající obory, jakými jsou sociální práce, sociální pedagogika nebo psychoterapie. Celá historie lidstva ukazuje potřebu pomáhat lidem, kteří se ocitli v nouzi (Kraus, 2008, s. 133-135).

Pomoc potřebují nejen malé bezbranné, opuštěné, zanedbané, týrané děti, starý člověk, mladí lidé závislí na alkoholu, drogách, nezaměstnaní, bezdomovci, člověk pod tlakem vlastních problémů, ten kdo ztratil smysl života, lidé postižení katastrofou, živelnou pohromou, rodina v krizové situaci nebo jednotlivec v ekonomické krizi. Jak je vidět, každý člověk se v životě jednou ocitne v situaci, kdy potřebuje pomoc (Bakošová, 2008, s. 52). V této souvislosti zdůrazňuje sociální pedagogika potřebu pomáhat lidem a vést je tak, aby byli schopni sami konstruktivně řešit složité situace. Sociální pedagogika definuje pomoc jako aktivní účast při řešení konkrétní situace, a to s konkrétním cílem, který vyplývá z dané situace. Jde o soubor opatření, kterými se snažíme kompenzovat nedostatky, pomáhat člověku, zajistit sociální a psychickou stabilitu, tedy zkvalitnit jeho život (Kraus, 2008, s. 135).

2.1 Sociální pedagogika jako pomoc

Úkolem sociální pedagogiky je zjišťovat sociální činitele, kteří mají vliv na život člověka ve společnosti, a vyhledávat všechny faktory, jež mohou nějakým způsobem ovlivňovat chování člověka, a snažit se přispívat k navození rovnováhy sociální oblasti osobnosti (Kraus, 2008, s. 16). Sociální pedagogiku chápeme jako pomoc všem věkovým kategoriím při výchově, vzdělávání a celoživotním učení. Jejím cílem je poskytovat pomoc dětem, mládeži i dospělým z různých typů prostředí (Procházka, 2012, s. 62). Sociální pedagogika se zaměřuje na pomoc, a to nejen v souvislosti s problémy rizikových a nějak

znevýhodněných skupin ohrožených deviací, ale zároveň se snaží vytvářet soulad mezi potřebami jedinců a společnosti. Jejím úkolem má být spíše prevence než represe, což je v současné době těžké, protože zdůrazňováním a prosazováním práva jednotlivce na svobodu není kladen stejný důraz na povinnost jednotlivce respektovat svobodu druhých (Kraus, 2008, s. 43). Sociálně pedagogická pomoc vychází z humanistické pedagogiky založené na úctě k člověku, na partnerství, emancipaci, na vztahu důvěry, pochopení, solidarity a ze sociální pedagogiky založené na pomoci. Akceptuje všechny stránky osobnosti a přijímá člověka takového, jaký je.

Tradiční teorie sociální pedagogiky

- Sociální pedagogika zkoumá vztah prostředí a výchovy, předmětem jsou sociální aspekty výchovy a rozvoj osobnosti.
- Sociální pedagogika zkoumá výchovu.
- Sociální pedagogika zkoumá odchylky sociálního chování.
- Sociální pedagogika zkoumá člověka v sociálním prostředí na základě poznatků interdisciplinárních věd.
- Sociální pedagogika jako jedna z teorií sociální práce (Bakošová, 2011, s. 15-23).

2.2 Typy sociální pomoci v sociální pedagogice

Mezi významné autory, kteří se ve svých teoriích zabývají pomocí patří Roessler, Schilling, Ludewig, Rauschenbach a Strieženec.

Podle Roesslera můžeme hovořit o dvou typech pomoci. Pomoc v běžných situacích, kde si žadatel nedokáže pomoci sám nebo jen částečně dokáže zabezpečit svoje životní podmínky svými vlastními silami a schopnostmi. (Např. zabezpečení nákladů na ubytování, oblečení, hygienu atd.) Pomoc v osobních situacích. Zde patří zdravotní pomoc, pomoc při nemoci, při resocializaci postižených, pomoc při překonávání osobních sociálních těžkostí.

Podle Schillinga má být primární pomoc zaměřena na osobnost a její celkový rozvoj. Sekundární pomoc je preventivní pomoc formou poradenství, pomoci a podpory. Terciální pomoc je dodatečná pomoc, kdy problémy eskalují, vytvářejí vlastní dynamiku a člověk je nedokáže zvládnout sám. Dále chápe pomoc jako „péči“ o ty členy společnosti,

kteří si v některých fázích života nebo v určitých situacích nedokáží samostatně řešit svoje problémy.

Podle Ludewika může být cílem pomoci rozšíření (zaměřené na zvýšení schopností a rozhodovacích možností při řešení problémů) nebo zúžení (zaměřené na zmírnění nebo odstranění problémů). Jde o situace, kde chybí snaha o řešení problémů. Zde může pomoci osobnostně vyzrálý vychovatel.

Rassenbach v souvislosti z pomocí hovoří o psychosociálních rizicích modernizace. Mezi dimenze psychosociálních rizik zahrnuje to, kdy lidé žijí v těžkých mezilidských vztazích a kdy experimentují sami se sebou. Riskují hraniční psychosociální zkušenosti a vůbec se neuvědomují následky. Patří sem duševní krize, ztráta orientace, uzavření se do sebe, útěk k nové filozofii, deprese, užívání drog, smutek a bolest. Hodně věcí, které se musí v životě řešit, vyžaduje rozhodování mezi obrovským počtem možností, a to vyžaduje vyšší nároky na informovanost. Tato nová situace vyžaduje vyšší znalosti sociálních souvislostí.

Strieženec chápe sociální pomoc, jako soubor činností, které pomáhají občanovi zabezpečit životní podmínky, získat sociální stabilitu, obnovit sociální nezávislost a suverenitu. V první řadě je občan odpovědný sám za sebe, sociální pomoc pomáhá řešit situaci, která je nad jeho síly (Bakošová, 2008, s. 52-54).

3 RODINA A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA

Přes všechny problémy, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodujících fázích ovlivňovat (Kraus, 2008, s. 79). Rodinné prostředí je vždy spojeno s konkrétním prostorem (rodný dům nebo byt), tento prostor rodina udržuje, v němž se rodina rozšiřuje a v průběhu času se i mění. Rodina je vnímána jako základní jednotka každé společnosti, funguje jako primární společenská skupina osob spjatých příbuzenskými vztahy, kde dospělí členové jsou odpovědní za výchovu svých dětí (Procházka, 2012, s. 101-102). Rodina je rozhodujícím činitelem primární socializace. Působí na dítě a uvádí je do příslušného kulturního prostředí, učí je orientaci v tomto prostředí. Škola je pak další institucí, která navazuje na působení rodiny (Kraus, 2008, s. 59-60). Každý člověk má výchozí rodinu a mnozí si zakládají nukleární rodinu, která vzniká manželstvím a narozením dětí. Tak vzniká jaké si neformální právo každého člověka být "odborníkem" na rodinné prostředí a výchovu dětí v rodině.

3.1 Rodinná výchova a prostředí rodiny

V každém historickém období je třeba v rodině vychovávat děti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity a dobra. Výchova v rodině má rozvíjet vztah k sobě samému, vztah ke společnosti, k lidem, k rodině a vztah k přírodě.

3.1.1 Vztah k sobě samému

Má být podmíněn láskou a úctou k životu, zachování zdraví, pěstování životního stylu, zajištění vzdělání. Rodinná výchova má pěstovat u dítěte svobodu a odpovědnost, svobodu v rozhodování, odpovědnost za své činy. Vychovávat třeba takovou osobnost, která bude mít dobrý hodnotový základ a bude vědět sladit individuální a společenské požadavky a nabýt životní moudrost (Bakošová, 2008, s. 90-91).

„Člověk se musí naučit zacházet se svými vnitřními silami tak, aby se vzájemně nedostávaly do konfliktu a současně byly v souladu s reálnými možnostmi.“ (Kraus, 2008, s. 60)

3.1.2 Vztah ke společnosti a k rodině

Vychovávat ke vztahu k celku, jedince ke společnosti, konečného k nekonečnému – patří k základním filozofickým východiskům lidského bytí. Navazovat dobré vztahy k jiným, schopnost kooperovat, umět se přizpůsobit, rozhodovat i vést lidi - to jsou základy modelu, které si děti osvojují v rodině. Děti se učí ve vlastních rodinách, a to vztahem svých rodičů k prarodičům, k širší rodině. Mnohokrát jsou tyto vazby pro geografickou vzdálenost nerozvinuté (Bakošová, 2008, s. 91). Přijmout pravidla života ve společnosti a přizpůsobovat se ostatním. Tento proces můžeme charakterizovat jako společenskou adaptaci, jejímž prostřednictvím si člověk osvojuje očekávané způsoby chování, pravidla soužití a společenské role. (Kraus, 2008, s. 60)

3.1.3 Vztah k přírodě

Životní prostředí je prostor, který člověka obklopuje, s nímž je člověk ve vztahu. Prostředí na člověka působí určitými podněty, ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty zpětně reaguje, přizpůsobuje se a také prostředí aktivně mění (Kraus, 2008, s. 67). Devastující činy lidí, které poškozují ovzduší, znečišťují vodu, lesy i celou přírodu, nemají být v rodině akceptovány. Rodiče mají vychovávat děti k lásce k přírodě, k její ochraně. Pozitivní příklad rodičů založený na poznávání přírody, odhalování jejich perspektiv mají vést děti k pozitivnímu vztahu k ní. Pro rodinnou výchovu je vážným ohrožením negativní působení, a to zejména vliv televize, počítačů, filmů. Projevy násilí, které nabízí televize a film, filmy s tematikou nezdravých mezilidských vztahů, předčasného sexu mezi mladými lidmi. Toto působení znehodnocuje dobré snahy rodičů ve výchově (Bakošová, 2008, s 91-92).

3.2 Základní funkce rodiny:

Biologicko-reprodukční funkce má význam jak pro společnost jako celek, tak i pro jedince, kteří tvoří rodinu. Společnost potřebuje pro svůj rozvoj stabilní reprodukční základnu. Dochází jednak k uspokojování biologických a sexuálních potřeb, ale také k uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince.

Sociálně-ekonomická funkce. Rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Členové rodiny se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu svého povolání. V rámci rodiny se realizuje řada rozhodnutí týkajících

cích se ve využití materiálních a finančních prostředků, investic a výdajů. Rodina se chová jako autonomní systém s výraznými prvky solidarity.

Socializačně-výchovná funkce. Rodina je první sociální skupinou, které učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojit si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory. Hlavní úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.

Sociálně-psychologická podpora členů. Budování a udržování pozitivního rodinného klimatu je jedním z důležitých a nelehkých úkolů rodiny. Pro každého jedince je rodina významným opěrným bodem, v němž hledá bezpečí, založené na vzájemném porozumění. Takové zázemí je pak základem dalších sociálních kontaktů jedince ve společnosti (Kraus, 2008, s. 80-83).

Emocionální funkce – tato funkce je nezastupitelná a velmi významná. Rodina je prostředím, které vytváří potřebné citové zázemí, naplňuje jedince pocitem lásky, bezpečím a jistotou. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit takové citové zázemí. Kladné vztahy mezi všemi členy rodiny jsou důležitým předpokladem pro rozvoj emocionality člověka. Psychologové upozorňují na klíčovou roli vytvoření raného citového vztahu mezi matkou a dítětem. Teorie raného připoutání dítěte k matce, vychází s potřeby vytvoření vztahu s pečující osobou, ukazuje, že její neuspokojení vyvolá citově sociální deprivaci. To se u dítěte projeví neschopností vnímat lásku k sobě a ji prokazovat i druhým (Procházka, 2012, s. 109).

3.2.1 Charakteristické znaky současné rodiny

Současná rodina prochází krizí, která je zapříčiněná vysokou rozvodovostí, jež se dotýká nezletilých dětí, zvyšujícím se počtem dětí mimo manželství, nárůstem neúplných rodin, zvyšujícími se počty týraných a zneužívaných dětí, vysokou agresivitou a dalšími společensky nežádoucími jevy (Procházka, 2012, s. 112).

Demokratizace uvnitř rodiny způsobila, že muž ztratil dřívější výsadní postavení v rodině. Žena získala práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen muži. Přítomnost obou rodičů, kteří se vzájemně doplňují, je pro děti nenahraditelná. Rodina se často dostá-

vá do určité izolovanosti před vnější společností. Je to důsledek poklesu sousedských vztahů a odděleného života jednotlivých generací. Rodina se také stále zmenšuje, zvyšuje se počet osob žijících v jednočlenných domácnostech a počet osamělých žen s dětmi. Dalším charakteristickým rysem je dezintegrace. Téměř ve všech rodinách ubývá chvil, kdy se celá rodina schází za účelem sdělit si své zážitky, radosti i starosti a hledat cesty vzájemné spolupráce a pomoci. Přibývá rodin, kdy se jednotliví členové jen potkávají a přestávají mezi sebou komunikovat. Děti jsou odkázány samy na sebe, nezbývá jim nic jiného než žít svůj vlastní život. Na životním stylu rodin se podepisuje velké zatížení rodičů pracovními aktivitami. Důsledkem je málo času na relaxaci a na chvíle prožité společně s dětmi. To je často kompenzováno velkým přísunem materiálních prostředků, které rodiče dítěti poskytují. To se promítne do hodnotového systému a charakterových vlastností dětí. Tato situace souvisí také s tím, že model rodiny je stále častěji dvoukariérový. To je důsledek emancipace, který bohužel často vede i k rozpadu rodin (Kraus, 2008, s. 84-85). Pro optimální vývoj dítěte je důležitá funkční rodina. V takových rodinách probíhá výchova a socializace dítěte optimálním vývojem. V současné době přibývá dysfunkčních rodin, kde se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které ohrožují rodinný systém nebo vývoj dítěte. Rodina není schopna vlastními silami řešit tyto problémy (Procházka, 2012, s. 113).

3.3 Výchovné prostředí rodiny

Jedním z hlavních úkolů rodiny je výchova a péče o dítě. Je to cílevědomé a záměrné působení rodičů, které vede k naplnění výchovné funkce rodiny, kdy jde o jedinečnou a neopakovatelnou možnost předat svým potomkům hodnoty a normy společenského chování. Stát se pro ně vzorem i oporou v těžkých situacích a vést je ke vzdělávání a k sebevýchově (Procházka, 2012, s. 107). Kvalita výchovného prostředí rodiny představuje široké názorové spektrum: od globálních otázek výchovy v rodině přes typologii rodičovských pozic či modely, styly výchovy, hodnotovou orientaci, kvalitu rodičovství (dobré soužití rodičů), klidnou atmosféru v rodině až po akceptaci dětí a lásku rodičů k nim. Patří sem i množství informačních a vzdělávacích podnětů rozvíjejících osobnost dítěte, životní styl a hodnoty i etické normy, které rodiče preferují.

V širším smyslu pod výchovným prostředím rodiny rozumíme demografické, psychologické, kulturní a ekonomické podmínky, životní styl, hodnotovou orientaci a modely výchovy v rodině. Jde o nezáměrné výchovné prostředí, které vzniká bez cílevědomého

působení. V užším smyslu se jedná o podnětné prostředí v interakci s výchovným procesem, cíli rodinné výchovy i styly výchovy (Bakošová, 2008, s 91-92).

Charakteristickým znakem výchovy je „zaměření“, které je určováno představou vychovatele, k jakým změnám v chování dítěte by mělo dojít a v jakých formách by se toto chování mělo ustálit. Kromě výchovy je tu ještě celá řada činitelů v hmotném i společenském prostředí dítěte, které mají velký vliv na jeho vývoj – bydlení, početnost rodiny, zaměstnání rodičů a mnoho dalších podmínek. Ty představují jakousi životní danost, kterou dítě přijímá a které se přizpůsobuje (Matějček, 2007, s. 14).

3.3.1 Výchovné styly v rodině

Autoritářská výchova je výchovný styl s výrazným uplatněním síly a moci dospělého, jež vyžaduje od dítěte poslušnost a plnění příkazů a dodržování zákazů. Emoční vztah osciluje mezi chladem a vypjatými reakcemi v případě neplnění příkazů. Často bývá přítomno i fyzické násilí a je uplatňována manipulativní výchova s promyšleným systémem trestů a odměn. Tyto dopady se projevují v dospívání dítěte, kdy to může vést k útěkům dětí od rodiny a rozvoji rizikových forem chování.

Volná výchova kde je dítě vnímáno jako zcela samostatná osobnost a je na své cestě životem ponecháno samo sobě. Rodiče se orientují jen na vytváření optimálních podmínek pro vývoj a na „nezasahování“ do potencionálního vývoje dítěte. Teno styl výchovy podporuje kreativitu, svobodu a tvorbu. Na druhou stranu zvýrazněné ego vede ke konfliktu s pravidly práce ve škole a později i v zaměstnání.

Demokratická výchova je výchova, která vyjadřuje snahu o harmonii mezi nároky, požadavky a svobodou ve výchově. Zachování autority rodiče je jedním z důležitých rysů demokratické výchovy. Autoritou svým dětem tak mohou být rodiče, kteří jsou schopni zvládnout sami sebe a jsou příkladem pro své děti (Procházka, 2012, s. 108-109).

Humanistická výchova je charakteristická úctou člověka k člověku, slušností a zájmem o dítě. Je to výchova s láskou, trpělivá, vytvářející vztahy, vzájemné sympatie, porozumění, posilující sebedůvěru dítěte a akceptující dítě takové, jaké je (Kohoutek, 2001, s. 116).

Zanedbávající výchova nebere ohled na potřeby dítěte ani na jeho celkový rozvoj, chybí v ní cíl a zodpovědnost.

Ochranářská výchova je zaměřená pouze na ochranu dítěte a tím brzdí rozvoj dítěte. Výsledkem této výchovy je závislost dítěte na rodičích, poslušnost, malá tvořivost, emoční labilita a malá sebejistota.

Nedůsledná výchova je taková, kdy dospělý v ní mění neustále pravidla, jednou dovolí a podruhé zakáže.

Poznání člověka (dětí, mládeže) se zřetelem na výchovu, nám umožňuje určit, jaká výchova u něho převažovala, a jaké jsou důsledky této výchovy (Bakošová, 2011, s. 46-47).

3.4 Ve kterých oblastech rodiče potřebují pomoc

U rodiny kde jsou jasné známky krize, dochází často k tomu, že se manželé hádají nebo se sobě vyhýbají, volno tráví odděleně. V tomto období se rozvíjí intenzivní emoční napětí v rodině, které následně velmi negativně ovlivňuje i děti. Tato situace a pak následný rozvod má velký vliv na dítě a je pro něj velmi náročnou situací, s kterou se těžko vyrovnává. Odchod jednoho rodičů z domova je těžkou ztrátou jak pro děvče, tak i pro chlapce. Nejvíce tato situace zasáhne děti v období dospívání. Dítě většinou prožívá pocit viny za rozvod. Obecně platí, že děti, které vyrůstají jen z jedním rodičem mají v průměru více poruch chování, více příznaků psychického stresu, horší výsledky ve škole a nižší sebevědomí (Matoušek, 2008, s. 63-65).

Pokud se podíváme na život matky samoživitelky, vidíme, že její život není lehký. Všechno musí stíhat sama (vařit, učit se s dětmi, zajistit jim zábavu), nemá čas ani na sebe, žije v neustálém spěchu a je frustrovaná. Nedokáže uspokojit všechny potřeby dětí a je vůči nim kritická, častěji uděluje tresty, méně projevuje lásku. Z hlediska výchovy jsou to všechno brzdící faktory pro zdravý vývoj dítěte (Bakošová, 2008, s. 114). Nevýhodná ekonomická situace u matek samoživitelek omezuje možnost i kulturního a sportovního rozvoje jejich dětí. Rodič si nemůže dovolit zaplatit za knihy, školní výlety nebo doučování dětí, které by dítěti pomohlo při studiu (Matoušek, 2008, s. 45).

Pomoc potřebují i ty rodiny, kde příslušnost k sektě ohrožuje zdravý vývoj dítěte. Jejich názory hraničí někdy až s fanatismem. Svým osobním přesvědčením, dodržováním zvláštních praktik negativně zasahují do života dítěte a jejich výchova je devastující. Dítě je tak konfrontováno s pověrami, předsudky, rituály, které si nedokáže vysvětlit. Rodiče také často ovlivňují jeho zdravou výživu a životosprávu. Setkávání rodičů se společen-

stvím lidí stejného smýšlení znamená separování dítěte od reálného sociálního prostředí. Pak se ve škole nebo ve vrstevnických skupinách cítí izolované a stává obětí šikany (Bakošová, 2008, s. 115).

3.4.1 Násilí v rodinách páchané na dětech

Na světě žijí tisíce dětí, které nezažily lásku, teplo domova, dobrou péči, výchovu a nemohly se vzdělávat. Zažily však agresivitu, krutost, tyranii ze strany těch, kterým se narodily. Pociťovaly také lhostejnost, nezodpovědnost, neschopnost rodičů plnit rodičovskou roli. Jsou však i děti, které jsou šťastné, vyrůstají v podnětném prostředí v atmosféře porozumění. Existují děti, které se svým rodičům nikdy nevyrovnejí, ale i rodiče, jejichž děti je v mnohém převýšily.

Děti jsou pokračovateli lidského rodu, jsou nositeli naděje na lepší budoucnost. Jejich štěstí je podmíněno řadou faktorů. Především tím, kdy, kam a komu se narodí. Pokud dostávají uznání, učí se mít rády samy sebe. Pokud jsou akceptovány, rozdávají lásku. Pokud vidí kritiku, učí se kritizovat. Pokud žijí v přátelském prostředí, učí se, že se vyplatí žít. Dlouho tabuizována téma domácího násilí se postupně stávají předmětem zájmu odborníků různých vědních oborů, a to tak teorie, jako i praxe. V naší společnosti dlouho přetrvával názor, že násilí se nás nedotýká, že je to jen záležitost západní Evropy a ostatního světa. Postupně tento problém začali odhalovat dětské lékaři, sociální sestry, sociální kurátoři, učitelé, psychologové a sociální pedagogové (Bakošová, 2008, s. 95-96).

Špatné zacházení s dítětem je úmyslné nebo neúmyslné chování pečující osoby, které se vymyká společenským normám a ohrožuje vývoj dítěte. V současnosti rozlišujeme čtyři ty typy násilí na dětech. Tělesné týraní, jehož nejčastější podobou je bití, trhání vlasů, vystavení chladu, topení ve vodě, odepírání jídla apod.

Další je sexuální zneužívání, které zahrnuje sexuální styk mezi příbuznými a různé sexuální praktiky, včetně účasti dětí na výrobě pornografie a jejich účast na sexuálních rituálech. Poslední oblastí je zanedbávání a emoční týraní, kdy je dítě neustále kritizováno a ponižováno nadávkami (Matoušek, 2008, s. 27).

Podle definice Rady Evropy, 1986 je násilí jakýkoliv akt nebo zanedbání, které ovlivňuje život, fyzickou a psychickou integritu nebo svobodu osobnosti, nebo který závažně poškozuje rozvoj osobnosti.

Syndrom CAN se vyskytuje ve všech typech rodin (dysfunkční, funkční, doplněná rodina). Příčinu vidíme v tom, že mnohé funkční rodiny se jeví pouze formálně jako funkční. V podstatě jsou v nich disharmonické vztahy. Jako nejvíce narušená se objevila výchovná funkce otce. Otcové absentují jako vychovatelé, ale i jako partneři dětí. Dysfunkční rodina je poznamenána ohroženou rovnováhou partnerů, rozvodem, což způsobuje traumatizující situace dětí, vyvolává bezmoc a zklamání.

Z hlediska podmínek rodinného prostředí (materiálních, psychologických a kulturních) jsme zjistili, že násilí se vyskytuje především v těch rodinách, kde jsou materiální podmínky na hranici životního minima, ale i u těch rodin, kde jsou materiální podmínky rodiny v normě. Z psychologických podmínek se ukázalo jako podstatné to, že násilí se spojovalo s napjatou atmosférou v rodině, která převládala mezi partnery a následně byla přenesena i mezi děti.

Výzkum potvrdil, že obě pohlaví, tak dívky, jako i chlapci, byli stejně ohroženou skupinou. Dívky byly týrané matkami v důsledku své ženské role, chlapci byli týráni otci. Z hlediska věku nejohroženější skupinou byly děti od 11 do 15 let. Věk týraných dětí souvisí s délkou partnerského vztahu.

V rodinách, ve kterých se vyskytlo násilí, převládala ve vztazích rodičů k dětem disociace, povrchnost, nadřazený vztah. Vyskytl se i případ strachu z otce, ale i dobrý vztah k jednomu z rodičů (k matce).

Disociace ve vztazích mezi rodiči a dětmi je charakterizována nerovnováhou mezi rodiči a dětmi, nedorozuměním, podceňováním dětí, používáním manipulace pomstou a jinými nezdravými prvky.

Faktor výchovy má důležitý podíl na rozvíjení osobnosti dítěte. Z hlediska hodnot lze hovořit o preferenci nízké kvality života s upřednostňováním konzumního životního stylu. Tito rodiče dětem nepřipisují žádnou hodnotu, nevěnují jim svůj čas. Styl výchovy je autoritativní, poznamenán křikem, ponižující komunikací.

Nejčastější formou týrání je zanedbávání. Zanedbanost má v našem případě podobu vznikajícího sociálního chování se sklonem k antisociálnímu chování, ke krádežím. Takto postižené děti jsou nedůvěřivé, neschopné navázat lidský vztah. Rodiče nedodržují základní hygienické návyky, děti jsou neupravené, bývají v nevhodných bytech (Bakošová, 2008, s. 97-103).

Nejčastěji týrané děti jsou nechtěné děti, předčasně narozené nebo s příznaky autismu, dále jsou to děti trpící psychickými poruchami. Také děti, které zaostávají ve vývoji, děti které se chovají v rozporu s očekáváním rodičů, jsou často nemocné, koktají a špatně se učí apod. Rodiče týraných a zneužívaných dětí často zažili týrání a zneužívání ve svém dětství. Mají nízkou frustrační toleranci a agresivně reagují na dítě i na partnera (Matoušek, 2008, s. 29).

4 ŠKOLA JAKO VÝZNAMNÉ SOCIALIZAČNÍ PROSTŘEDÍ

Školní socializace má řadu specifíků, která vycházejí z charakteru školní třídy jako sociální skupiny, z dlouhodobého socializačního působení. Škola je také sociálním prostředím, kde se setkávají dva systémy – svět dospělých a svět vrstevníků. Školní prostředí v sobě obsahuje socializační a výchovnou stránku. Je ale také prostředím, ve kterém se vyskytují negativní sociální jevy (Procházka, 2012, s. 127).

4.1 Vrstevnické skupiny a jejich vliv na děti a mládež

Vrstevnické skupiny představují přirozenou formu života dětí a mládeže. Jsou to skupiny, které charakterizuje věková a názorová blízkost. Vyznačují se bezprostředními kontakty a silným pocitem příslušnosti ke skupině (Kraus, Poláčková, 2001, s. 88). Vrstevníci hrají v životě každého člověka důležitou roli. Děti i mladiství se vyvíjejí jako sociální bytosti kontaktem s osobami v nejbližším sociálním prostředí. Dítě pro svůj sociální rozvoj potřebuje komunikaci a interakci s lidmi všech věkových kategorií (Procházka, 2012, s. 118). V období mezi 8. až 10. rokem začíná potřeba sdružování narůstat. Objevují se dětské party, které mají vlastní systém hodnot a norem i jistý systém sociální kontroly (Kraus, Poláčková, 2001, s. 88). Parta je definována jako typ malé sociální skupiny s vysokou mírou soudružnosti, těsnými vztahy, vysokým stupněm spolupráce a stabilními sociálními rolami. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 152). Zkušenost s různými kamarádkými vztahy slouží jako nezbytný předpoklad pro pozdější rozvoj hlubšího přátelství a intimních vztahů. Každé dítě středního školního věku potřebuje být vrstevnickou skupinou akceptováno. Vrstevníci poskytují dítěti podporu v různých životních situacích, umožňují sdělit a sdílet různé problémy, které se nedají řešit s dospělými. V jejich společnosti se dítě méně bojí. Vztahy s ostatními dětmi jsou symetrické, všichni mají podobné role a kompetence, a tak učení v této úrovni je snadnější (Vágnerová, 2000, s. 189).

Vrstevnické skupiny mládeže se od dětských liší. Postupně se vymaňují z pout přímé kontroly dospělých (rodičů). Skupiny jsou pro ně současně prostředkem, kterým manifestují svoji touhu po samostatnosti a dospělosti. Je zde velmi silná konformita, která v těchto skupinách vládne a týká se všech stránek jejich života, tedy oblékání, vyjadřování a hodnotové orientace. Vrstevnické skupiny mají značný vliv na rozvoj osobnosti, a to jak ve smyslu pozitivním, tak negativním. Život ve skupinách přináší situace, kdy dochází ke konfrontaci názorů, které mají svůj původ v rodinách nebo ve škole. Tyto diskuze pak utváří určité skupinové mínění (Kraus, Poláčková, 2001, s. 89-90). Průběh socializace si

lze představit jako sled logických úkolů, které musí aspirující na přijetí do skupiny zvládnout. Ztotožnění se s cíli, jež jsou pro skupinu žádoucí (změna oblékání, drogový experiment, verbální účast na modlitbě a rituálech skupiny) je podmínkou pro funkční a plnohodnotné začlenění do skupiny (Procházka, 2012, s. 120).

Vrstevnické skupiny mohou také nabídnout společné zážitky, možnosti sebeuplatnění a pocit nezávislosti na dospělých. Jejich činnost probíhá ve volném čase, takže roli regulátora by měla sehrát rodina. Jako žádoucí je jeví i určité pedagogické působení na skupiny (Kraus, Poláčková, 2001, s. 90).

4.2 Rizikové chování ve školním prostředí

Sociálně patologické jevy se v současné škole dotýkají stále mladších žáků a frekvence výskytu jevů se zvyšuje.

Aktuální strategie primární prevence MŠMT obsahuje následující výčet typů rizikového chování.

- Drogové závislosti, alkoholismus, kouření, hráčství, jiné návykové chování.
- Šikana a extrémní projevy agrese, kyberšikana.
- Rasismus a xenofobie.
- Sexuální rizikové chování.
- Drobné krádeže.
- Záškoláctví.

4.2.1 Závislost na návykových látkách

Drogy, alkohol a tabák jsou tzv. psychoaktivní látky, které vyvolávají závislost. Hranice užívání drog se v současnosti posunula mezi dvanáctý až třináctý rok. Tento nízký věk je příčinou, že se jedinec stává trvale závislý na drogách. Je zřejmé, že primární prevence ve školním prostředí má zásadní význam pro utváření postojů a životního stylu dospívajících (Procházka, 2012, s. 140-144).

Podle M. Vágnerové jsou čtyři důležité potřeby, které vedou ke zneužívání drog:

- Potřeba vyřešit si své problémy.
- Potřeba dosáhnout uspokojení nebo slasti.
- Potřeba uniknout stereotypu, nudě, touha čerpat inspiraci.
- Tlaky sociální konformity, obava ze ztráty sociálních vazeb, potřeba být akceptován skupinou (Vágnerová, 1999, s. 288).

Například K. Nešpor shrnuje příčiny zneužívání omamných a psychotropních látek do několika oblastí:

- Genetické dispozice – například u závislosti na alkoholu je pravděpodobné, potomek rodičů alkoholiků bude konzumovat alkohol ve větší míře než jeho vrstevníci.
- Osobnost dítěte – ve struktuře dítěte hraje důležitou roli sklon k násilí, nedostatečná seberegulace a impulsivní jednání. Význam má i nízké sebevědomí a nízká frustrační tolerance.
- Somatické problémy - poškození mozku při porodu, těžký úraz hlavy v pozdějším věku.
- Rodina – dysfunkční rodina, citová deprivace, dlouhodobý manželský konflikt mezi rodiči, nízká péče o dítě, chronická traumatizace, kdy je dítě týráno, pohlavně zneužíváno.
- Vrstevníci – jedinec hledá sociální identitu, je u něho zvýšená potřeba identifikace s určitou skupinou. Kamarádi konzumují alkohol nebo jiné drogy.
- Škola – jedinec je ve škole neúspěšný, nespokojuje své potřeby. Psychoaktivní látky jsou dětem snadno dostupné (Nešpor, 2000, s. 44-53).

4.2.2 Virtuální drogy

Existují další podoby závislostního chování. Velmi často se hovoří o virtuálních drogách – počítače, televize, internet a patologické formy hráčství. Přitom stále více lidí tyto virtuální drogy považují za své pomocníky při výkonu povolání a zároveň jako prostředek relaxace (Procházka, 2012, s. 151). Hraní her, sledování televize může, po delší době vést ke škodlivým následkům. Zvláště u dětí se pak projevuje únava, zhoršení prospěchu a chování. Diskutovaný je vliv agresivních počítačových her a rozvoj násilného

chování dětí (Suchý, 2007, s. 41-46). Zhodnotit škodlivost počítačových her je velice individuální. Neboť existují počítačové hry, které zlepšují logické myšlení a kreativitu, naopak ty, v nichž je pouze agrese, a tak mají negativní vliv na jedince. Proto je důležité, aby rodiče své děti kontrolovali, jaké hry hrají (Říčan, 1995, s. 12).

4.3 Problematika záškoláctví

Záškoláctví je útěk dítěte ze školy, přičemž dítě rodičům předstírá, že školu navštěvuje. Kromě úteků ze školy lze u dětí a mládeže zaznamenat útky z domova (Procházka, 2012, s. 154). V posledním období zaznamenávají učitelé ve škole v chování žáků častěji agresivitu, násilí, poruchy chování, poruchy v sociálních vztazích i absenci ve školní docházce. Záškoláctví jako porušení sociální normy - povinnost dítěte navštěvovat školu i povinnost rodičů vychovávat dítě k dodržení této povinnosti. Pokud rodiče nedodrží tuto povinnost, porušují pravidla školy, sociální normy i zákon.

Vnější příčiny záškoláctví odvozené od rodinného prostředí

Mohou se vyskytnout u dětí, které pocházejí z romských rodin, více čtených rodin, z rodin s nižší sociální a kulturní úrovní. Někteří rodiče nemají zájem o výchovu dětí, neznají důležitost výchovy, mají nezodpovědný přístup ke vzdělávání svých dětí.

Vnější příčiny záškoláctví odvozeno od školního prostředí

Méně nadané děti nestačí plnit požadavky školy. Příčinou může být také netaktní, nepedagogické působení učitele (nespravedlivé hodnocení, nezajímavé vysvětlování, přetěžování).

Vnější příčiny záškoláctví odvozené z prostředí vrstevnických skupin

Mezi negativní stránky některých vrstevnických skupin patří lhostejný postoj vůči autoritám, sklon narušovat sociální normy. Sociální skupina má silný vliv na některé žáky a studenty v procesu rozhodování se. Pokud se mladý člověk ocitne v situaci volby jít do školy, nebo ne, tento proces rozhodování urychlí často sociální skupina.

Vnitřní příčiny záškoláctví

Za další příčinu záškoláctví je považován narušený morální vývoj dítěte, jehož projevem je špatný vztah k práci a špatný vztah k plnění povinností. (Kvapilová, 1996, s. 4) Jedná se zejména o příčiny, které vyplývají z osobnosti mladého člověka. Jde o takové

projevy, jako je snížená adaptabilita, emoční labilita, poruchy chování, zvýšená agresivita (Bakošová, 2008, s. 135-139).

4.4 Šikana ve školním prostředí

Jeden z projevů násilného chování dětí ve škole je šikana. Stále častěji se učitelé ve školách, ale i žáci mezi sebou setkávají s projevy brutálního ubližování, nelítostnými a tvrdými projevy chování. (Bakošová, 2008, s. 142). Šikana je jedna z forem asociálního a agresivního jednání a chování vyskytujícího se nejčastěji tam, kde je oběť nucena žít společně s agresory. Mezi rizikové faktory patří pohyb mimo školu (zájezdy na hory, výlety, internáty, dětské domovy). Ke školní šikaně dochází především tam, kde chybí pedagogický dozor, jako například šatna, WC, cesta do školy a cesta ze školy. Pro šikanu je typická nerovnováha sil mezi agresorem a obětí (Procházka, 2012, s. 158).

Podle M. Koláře se šikanování vyznačuje následujícími vlastnostmi:

- Slovní agrese a zastrašování (oběti je nadáváno „Ty svině židovská...cikánská...slovenská... tlustý prase, smrdíš...“).
- Ničení a manipulace s věcmi (oběť je donucena agresorovi „půjčit“ svačinu a agresor svačinu oběti poplivá)
- Násilné a manipulativní příkazy (oběť je donucována pít limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo z podlahy, dávat agresorům jídlo, peníze, cigarety atd.) (Kolář, 1997, s. 20-21).

Agrese spojená se šikanou ve škole není primárně zaměřena k dosažení nějakého konkrétního cíle, ale slouží k dosažení vnitřního uspokojení agresora a získání moci ve skupině. Šikana se tedy logicky projevuje tam, kde dochází k narušení vztahů ve skupině. Pokud chybí pozitivní podskupina, zákony agresorů se potom stávají normou, a dokonce i žáci, kteří jsou mírní a ukáznění, se účastní týrání spolužáka, aby se sami nestali obětí. Obětí šikany mohou být děti nově přicházející do sehraného kolektivu nebo jde o dítě, které je nějakým způsobem odlišné (Procházka, 2012, s. 158). Například obézní dítě, fyzicky neobratné, tělesně slabé, rasově odlišné, plaché, citlivé. Šikanováno však může být i jakékoliv jiné dítě. Každé dítě, které se setká ve škole s jakýmkoliv projevem šikany, se v ní necítí dobře, protože je vystaveno dlouhodobému psychickému nátlaku, což způsobuje různé neurózy. Mezi časté projevy, které mohou vidět učitelé ve vyučování, patří nepozornost, zhoršení prospěchu, absence, únik do chorob, poruchy sebehodnocení, celková nejistota a

strach. Vážným důsledkem je únik, skrývání se, poruchy přizpůsobení, noční děsy, poruchy spánku, sebevraždy (Bakošová, 2008, s. 143).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

V teoretické části práce jsme popsali pojmy, které úzce souvisejí s problematikou problémového chování dětí. Popisujeme zde příčiny a možnosti pomoci dětem. Následující kapitoly budou věnovány vytyčení hlavního výzkumného cíle, zdůvodnění zvolené strategie výzkumu, technice získávání dat a výběru výzkumného vzorku. V praktické části jsme zkoumali, co ovlivňuje problémové chování nezletilých dětí.

5.1 Vymezení výzkumného problému

Jako výzkumný problém jsme si stanovili, problémové chování dětí na základních školách, které se vymyká ustáleným sociálním normám nebo je namířeno proti druhým osobám či skupinám. Prozkoumáme sociálním prostředím, ve kterém se dítě nachází. Podhalíme kořeny poruch chování dítěte ve školním prostředí. Prozkoumáme chování u dětí, které v rodině postrádají jistotu, lásku, jsou na ně kladeny nepřiměřené nároky, jsou vychovávány tvrdými metodami, jsou rodiči odmítány, pocházejí z dysfunkčních rodin. Dále zjistíme jakou pomoc děti potřebují.

5.2 Cíl výzkumu

Hlavním výzkumným cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, zmapovat a prozkoumat, co má největší vliv na problémové chování nezletilých dětí z pohledu pedagogů a vychovatelů.

Hlavní výzkumná otázka:

Co má největší vliv na problémové chování dětí a jak jim pomoci?

Hledali jsme odpověď na další dílčí výzkumné otázky:

Jaké je rodinné prostředí dítěte?

Jak se projevuje problémové chování?

Jaké jsou možnosti pomoci dětem?

Jaké jsou volnočasové aktivity dětí?

Jaká je finanční situace rodiny?

Jakými prostředky může škola ovlivnit problémové chování dětí?

5.3 Metoda výzkumu

Základním důvodem pro výběr výzkumného přístupu je výzkumný problém a způsob jakým k němu badatel přistupuje, neboť volba metodologického přístupu určuje podobu získaných výsledků. Nejdříve je nutné definovat výzkumný problém spolu se základní výzkumnou otázkou a k nim na míru zvolit nejvhodnější výzkumnou metodu (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 22).

Pro výzkumnou část jsme si zvolili kvalitativní metodologii, neboť se domníváme, že je pro tento typ výzkumu nejvhodnější a to s ohledem jak na cíl výzkumu, tak i na povahu zkoumaného problému. Kvalitativní výzkum nám umožňuje detailnější informace o studovaném problému, neboť proniká do hloubky problému a umožňuje nám pochopit souvislosti zkoumaného jevu i důvod, proč se daný problém objevil. Touto metodou je možné získat velké množství autentických výpovědí od malého počtu respondentů s neopakovatelným popisem daného problému.

Švaříček a Šed'ová uvádějí, že výzkum s použitím kvantitativní metodologie se zabývá ověřováním vztahů mezi proměnnými a výstupem jsou ověřené určité stávající hypotézy a teorie.

Kvalitativní přístup chápeme jako proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů.

Reliabilita je v kvalitativním výzkumu na rozdíl od kvantitativního obecně nižší. Spolehlivost výzkumu je však zvýšena doslovným přepisem záznamů, tedy doslovné uchování dat (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 22-33).

Validita, respektive pravdivost a platnost výzkumu je zajištěna několika aspekty. Důvěryhodnost zvyšuje výběr účastníků výzkumu. Z tohoto pohledu měl výběr respondentek předem dané a jasně definované podmínky. Jedná se o zkušené učitelky a vychovatelky, které mají dlouholetou pedagogickou praxi.

5.4 Technika získávání dat

Pro techniku sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Používá se pro něj také označení hloubkový rozhovor (*in-depth interview*), jež můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. Hloubkový rozhovor umožňuje zachytit výpovědi

v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základů kvalitativního výzkumu. Za dva hlavní typy rozhovoru můžeme považovat polostrukturovaný rozhovor a nestrukturovaný. U polostrukturovaného rozhovoru jsou předem připraveny otázky tak, aby respondenty co nejméně ovlivňovaly. U nestrukturovaného rozhovoru můžeme vystačit třeba i jen s jednou připravenou otázkou, kterou se pak snažíme respondenta přimět k přirozenému vyprávění o předmětu našeho výzkumu (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 159-160).

Polostrukturovaný rozhovor pro výzkum musí být důkladně připraven. To znamená, že je nutné si předem připravit sérii otázek, které budeme pokládat. Na začátku rozhovoru je důležité zajistit souhlas respondentů se záznamem na diktafon a samozřejmě ubezpečit respondenty o jejich anonymitě a důvěrnosti.

Realizace rozhovoru bude probíhat v terénu čili v přirozeném prostředí účastníků. To znamená, že jsme respondentky našeho výzkumu, tedy ředitelky a vychovatelky ubezpečili o tom, že nebudou zveřejněna žádná konkrétní data, jež by umožnila čtenáři bakalářské práce identifikovat respondentky výzkumu. Respondentky byly vybízeny ke konkrétním odpovědím na jednotlivé připravené otázky, aby vypovídaly o osobních zkušenostech k dané problematice. Ve výzkumu není jmenována žádná konkrétní základní škola ani konkrétní ředitelka.

Ukázka strukturovaného rozhovoru, který byl v našem výzkumu použit:

1. Co si myslíte, že má největší vliv na chování dětí?
2. Jak byste popsala nebo charakterizovala rodiny dětí, které mají problémy s chováním?
3. Jak se projevují děti, které mají problémy s chováním?
4. Jaké problémy se u dětí v poslední době nejčastěji vyskytují?
5. V jakých oblastech potřebují tyto děti pomoc a jak?
6. Co si myslíte, jaký vliv má finanční situace v rodině na problémy s chováním?
7. Co dělají tyto děti ve volném čase?
8. Myslíte si, že má i škola nějaký podíl na problémovém chování dětí?

5.5 Výběr výzkumného vzorku

Pro náš výzkum byla zvolena metoda záměrného neboli účelného výběru. Právě k této námi vybrané metodě se vyjadřuje také Miovský, který uvádí, že se jedná o jednu z nejpoužívanějších metod v rámci kvalitativního výzkumu. Cíleně tak vyhledáváme respondenty podle jejich určitých vlastností. Vybraná vlastnost se stává kritériem našeho výzkumu (Miovský, 2006, s. 135).

V rámci našeho výzkumu byl vybrán vzorek, u kterého bylo kritérium, aby se jednalo o ředitelky ZŠ ve zlínském kraji, které měly ve svých školách zkušenosti s problémovými žáky a délkou praxe 5 až 20 let. Dle tohoto našeho kritéria se zúčastnily výzkumu tři ředitelky a dvě vychovatelky s délkou praxe 5 let, které pracují s těmito dětmi.

5.6 Metoda sběru dat a vyhodnocení

V přípravné fázi výzkumu jsme si připravili sérii otázek, které budeme respondentkám klást. Nejdříve jsme oslovili vedení školy, vysvětlili jsme náš záměr a požádali je, aby nám pomohli realizovat náš výzkum, který jsme jim nastínili. Poté jsme respondentky telefonicky kontaktovali a domluvili jsme si místo i čas rozhovoru. Respondentky navrhovaly, aby rozhovory probíhaly přímo u nich doma nebo v jejich pracovním prostředí.

V rámci uskutečněného předvýzkumu jsme se ptali první respondentky, kterým byla paní ředitelka, zda rozuměla všem uvedeným otázkám, jestli pro ni byly dostatečně srozumitelné a jasné. Uvedla nám, že položeným otázkám rozuměla a v rámci rozhovoru neměla žádný problém.

Všech pět rozhovorů bylo zaznamenáno v dubnu 2014. Každou respondentku jsme seznámili s projektem našeho výzkumu. Na začátku rozhovoru jsme se znovu zeptali na souhlas s nahráváním a zda rozumí všem otázkám. Poté jsme ji informovali o možnosti odstoupení od výzkumu v kterékoli jeho fázi. Po svolení jsme rozhovory nahráli na diktafon a ujistili jsme respondentky o jejich anonymitě. Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí od 15-ti do 30-ti minut. Délka rozhovoru byla závislá na komunikativnosti respondentek. Také diktafon značně ovlivňoval přirozenost rozhovorů, některé respondentky byly z nahrávání trochu nervózní a málo otevřené.

Další část našeho výzkumu tvořila transkripce dat. Abychom zachovali autentičnost výpovědí, rozhovory jsme doslovně přepsali s veškerými hovorovými výrazy. Samotný přepis je poměrně časově náročný.

5.7 Analýza dat

Jako metoda analýzy našich získaných dat, byla zvolena metoda otevřeného kódování. Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje v textu rozebrány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty textu výzkumník dále pracuje.

Jednotkou může být slovo, sekvence slov, věta nebo celý odstavec. Jednotky volíme podle významu, to znamená, že jednotkou se stává významový celek různé velikosti. Přičemž si klademe základní otázky „Co to je? Co to reprezentuje?“ Každé takto vniklé jednotce přidělíme nějaký kód, tedy jméno nebo označení. Jakmile máme vytvořený seznam kódů, je možné začít s jejich systematickou kategorizací (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 211-213).

Každou kategorii nazveme jménem. To je abstraktnější a logicky to koresponduje s daty, která v sobě zahrnují. Tato technika je induktivní. Pojmy a kategorie jsou vytvářeny na základě určitého materiálu. Takto dochází k něčemu novému, v mnoha případech nepředpokládatelnému a překvapujícímu.

5.8 Interpretace dat

Výzkumné texty jsme kodovali podle jednotlivých významových jednotek a kladli jsme si otázky, jaké informace přinášejí. Hledali jsme odpovědi se stejným významem či myšlenkou a zaznamenávali společné znaky.

Po vyhodnocení všech kódů byly pro náš výzkum zvoleny následné kategorie:

5.8.1 Kategorie rodinné prostředí

V rámci naší definované první kategorie byly zvoleny za pomoci metody kódování následující kódy: typ rodiny, přístup rodičů, chování dítěte, názor pedagoga, přístupy dítěte, problémy dítěte, samoživitelka.

První kategorie pojednává o rodině a všech jeho aspektech, které sebou nese výchova v rodině.

Respondentka č. 1 uvádí, že největší vliv na výchovu dětí má rodina, zdali je úplná a neúplná. Zdali dítě vyrůstá jako jedináček. Taky je důležité jak se dětem věnují rodiče doma. Jednoznačně mají problémy děti, kde je rodina neúplná a nebo je dítě v péči matky.

Tady respondentka uvádí, že tato věc je na chování nejzásadnější. Pokud se jedná o dítě týrané. Někdy se dítě s agresivitou narodí. Velmi důležité je, aby rodina s dítětem řešila veškeré problémy. Není pravidlem, že dítě z chudé rodiny má problémy s chování a opačně – je to tak 50 na 50.

Respondentka č. 2 uvádí, že je to rodina a nyní jsou to i sdělovací prostředky. Dále zdůrazňuje, že problémy s chováním nesouvisí přímo s rodinou, ale že je to individuální. Mohou být rodiny dobré, velmi pečlivé a dítě podvádí. Tvrdit, že ve špatné rodině je i problémové dítě nemusí být pravidlem. Někteří rodiče příliš přetěžují své děti, mají mnoho kroužků a chtějí, aby dítě splnilo jejich nenaplněné sny, a tím je přetěžují. Některé rodiny děti odkládají do družiny a vyzvedávají je až pozdě večer z důvodu pracovní zaneprázdněnosti. Pokud je dítě doma tak se mu rodiče nevěnují a dítě tráví svůj volný čas u televize, případně internetu. Pro děti je velmi důležitý úsměv, pohazení a cit což v dnešní době dětem schází.

Respondentka č. 3 uvádí, že jednoznačně rodina, vztahy v rodině, jestli je rodina úplná, zda je rodina s jedním členem a jak je na tom sociálně. Respondentka uvádí, že když je matka sama má tři děti, každé dítě s jiným otcem, nezvládá výchovu. Dále uvádí, že má případ chlapce ve střídavé péči, což se jí pro výchovu nezdá ideální, protože dítě pak vydírá rodiče. Důležitý vliv na výchovu má komunikace mezi rodinou a dítětem.

Respondentka č. 4 uvádí, že na chování dětí má velký vliv závadová rodina, kde otec je alkoholik, nebo drogově závislý, dále uvádí, mentální postižení jednoho nebo obou rodičů. Anebo pokud jeden z rodičů pochází z dysfunkční rodiny.

Respondentka č. 5 uvádí, že na chování dětí má největší vliv rodina a vrstevnická skupina. Dále uvádí, že jsou to převážně děti s disfunkčních až afunkčních rodin. „*Takže ta rodina se o ně nezajímá a např. ani neví, kolik dětí mají zrovna doma*“. U těchto rodin převládá alkohol v menší řadě gemblerů. Někteří rodiče nezletilým dětem nabízejí alkohol, pak je velmi těžké s těmito dětmi pracovat a vychovávat.

5.8.2 Kategorie projevy problémového chování

V rámci naší definované druhé kategorie byly zvoleny za pomoci metody kódování následující kódy: poruchy chování, emoční projev, zkušenost dítěte, postoj dítěte, projev dítěte, přístup dítěte, finanční situace, postoj dítěte, názor pedagoga.

Naše druhá zvolená kategorie se bude zabývat nevhodným chováním dětí, z pohledu pedagogů.

Respondentka č. 1 uvádí, že vliv na chování dítěte je dán osobností dítěte, např. hyperaktivní děti- zkrátka neposedí a neudrží pozornost a soustavně někoho obtěžují. Poslední dobou agrese u dětí stoupá. Dříve to bylo jen pošťuchování, ale v dnešní době je to velmi agresivní chování. Dále uvádí, že pokud má dítě problém v rodině, tak si vybíjí agresivitu na spolužácích. Navíc tyto děti se těžko sžívají se spolužáky. Projevuje se šikana ve škole. Děti si dnes myslí, že si můžou dovolit cokoliv na kohokoliv. Zdůrazňuje, že je důležité už v počátcích zastavit nevhodné chování. Není pravdou, že děti, které nemají organizovaný volný čas, mají problémy s chováním.

Respondentka č. 2 uvádí – dítě je roztěkané, roztržité, nesoustředěné, násilnické a většinou zákeřné. Hned jak něco provede, zase se usmívá jako by se nic nestalo. Dále uvádí, že děti nemají kamarády, neumějí si společně hrát, pouze se napadají.

Respondentka č. 3 uvádí, že dítě se snaží na sebe upozornit jakýmkoli způsobem, např., že má nějaké peníze od rodičů, kteří na tom nejsou nejlépe, pak je utrácí a rozdává spolužákům. Stává se, že někomu něco sebere, jenom aby upozornilo na sebe. Projevuje své názory zcela nevhodným způsobem, jsou přisprostlé, agresivní, vulgární a přidržené. Jednoznačně jim chybí respekt a úcta.

Respondentka č. 4 uvádí, že děti se projevují hodně negativistické, nechtějí spolupracovat a samozřejmě jsou tam vulgarismy. Spíše se jedná o takovou nespolupráci a nevstřícnost, hlavně u chlapců. Mají negativní postoj k ženám. Samozřejmě se objevuje šikana, záškoláctví, agrese, jako taková a především krádeže. V poslední době se objevuje i sexuálně rizikové chování. Stále mladší děti se zaplétají s drogami. Velmi častá je u nich konzumace alkoholu a kouření.

Respondentka č. 5 uvádí, hlavně poruchy pozornosti – hyperaktivitu, DHD, DDD. Jsou velmi agresivní, protože nemají naplněné svoje potřeby. Někdy i kradou, protože nemají na to, co by chtěly mít. Dále uvádí, že velký vliv mají emoční problémy. Děti nemají city, jsou chladné, pláčou, jsou v opozici ve vzdoru. Používají sprostá a vulgární slova. Poškozují jak sebe, tak zařízení. Tyto děti se tímto chováním pouze brání, protože nezažily nic hezkého. V poslední době začínají tyto děti dříve s konzumací alkoholu, drog, cigaret. Spousta dětí má sex dříve než v patnácti letech.

5.8.3 Kategorie možnosti pomoci

V rámci naší definované třetí kategorie byly zvoleny za pomoci metody kódování následující kódy: pomoc školy, řešení situace, prevence, komunikace v rodině, volný čas, názor pedagoga.

V rámci naší třetí zvolené kategorie si rozebereme, kde potřebují děti pomoc.

Respondentka č. 1 uvádí, že to je velmi těžké, škola se jim snaží pomáhat, jakým-koli způsobem, protože spolupracujeme se spoustou organizací, ať už jsou to psychologové v poradnách, speciální centra, police, výchovní poradci a preventisté na škole. Dále uvádí, že nejdůležitější je to, aby rodina fungovala tak, jak rodina správně fungovat má. Jestliže jsou děti přiměřeně zaneprázdňené, tak negativní vliv vrstevnických skupin je značně omezen.

Respondentka č. 2 zdůrazňuje, že pokud dítě vyrůstá v rodině, která s ním mluví, vyptává se ho, co bylo ve škole, co ho trápí, co se mu nepodařilo, na druhé straně co se mu podařilo a co by chtěl, tak je to nejlepší co rodiče můžou pro své dítě udělat. Klade velký důraz na cit. Děti po citové stránce hodně strádají.

Respondentka č. 3 uvádí, že nejdůležitější je s dětmi mluvit, mluvit a mluvit. To znamená nechat děti vypovídat, pomoci jim řešit jejich problém, říct jim svůj názor, na řešení jejich problému. Velkým problémem pro část rodičů jsou kroužky, protože jsou pro ně finančně nedostupné a děti jsou nuceny trávit volný čas samy. Obzvlášť je to náročné pro matky samoživitelky.

Respondentka č. 4 uvádí, že intervence by měla být z řad pedagogů, každopádně ve spolupráci s rodinou. Důležité při pomoci je navázání důvěry a vzbudit motivaci v dětech, aby měly důvod pro změnu. Zdůrazňuje, že důležité je, aby si děti uvědomovaly, co dělají špatně a co musí dělat jinak.

Respondentka č. 5 si myslí, že většinou je už bohužel pozdě a je přesvědčená o tom, že je nutné děti odebrat z rodin pokud je rodina tzv. na hraně a pro sociálku tato rodina ještě není problémová. Zdůrazňuje, že by pomohlo omezit přístup dětem k sociálním sítím, internetu a k počítači.

5.8.4 Kategorie volnočasové aktivity

V rámci naší definované čtvrté kategorie byly zvoleny za pomoci metody kódování následující kódy: finance, média, parta, chování dítěte, sport, názor pedagoga.

V rámci naší čtvrté zvolené kategorie se věnujeme volnočasovým aktivitám dětí.

Respondentka č. 1 uvádí, že když se dětem vyplní volný čas, pak je to jen k jejich prospěchu. Pokud děti ve volném čase nemají žádnou činnost, tak se vybíjejí ve škole, zkrátka mezi spolužáky. Na druhé straně je pravda, že u dětí, kde rodiče nemůžou zaplatit žádné kroužky, tak děti nemůžou vyplnit svůj volný čas aktivitami, které by si přály. Pokud škola nabídne nějaký kroužek, který je zdarma, tak je spokojený rodič i dítě. Zdůrazňuje, že pokud je volný čas dítěte vyplněn, jsou problémy s chováním menší.

Respondentka č. 2 uvádí, že výchovné problémy se přenášejí ze školy i do volného času. „*Už ve škole se domlouvají, co budou dělat po škole*“. Záleží na osobnosti dítěte, jakou aktivitu si zvolí. Dítě, které je skromnější a bojácnější si doma pustí televizi nebo počítač. Pak jsou zase děti, které přemýšlí, čím by na sebe za každou cenu upozornily.

Respondentka č. 3 uvádí, že děti většinu času tráví u počítače, protože nemají kde trávit volný čas a nemůžou nikam jít, protože jim to finanční situace nedovoluje.

Respondentka č. 4 uvádí, že některé děti tráví čas v rizikových partách. Jsou to party, kde se pije alkohol, fetuje, atd. Mezi nejoblíbenější volnočasové aktivity dětí patří sport, kroužky vaření, kresba, play-station.

Respondentka č. 5 uvádí, že pokud jsou děti pod vlivem vrstevnických skupin, tak kradou, berou drogy, flákají se.

5.8.5 Kategorie finanční situace rodiny

V rámci naší definované páté kategorie byly zvoleny za pomoci metody kódování následující kódy: finance, aktivity, chování dítěte, postoj dítěte, typ rodiny, názor pedagoga.

V rámci naší páté zvolené kategorie se věnujeme finanční situaci v rodině.

Respondentka č. 1 uvádí, že dítě z chudé rodiny nemusí mít problémy s chováním a totéž platí obráceně.

Respondentka č. 2 uvádí, že děti z bohatých rodin, kde dítě má všechno na co si vzpomene, může být skromné a nedává najevo, že má něco víc než druhé děti. Zase jsou děti, které dávají příliš najevo, že mají značkové oblečení, upozorňují tím na sebe a cítí se povýšeně, ale je to hodně individuální.

Respondentka č. 3 uvádí, že pokud rodiče nemají peníze, aby zajistili dětem kroužky, pak dítě nemá kde trávit volný čas a v podstatě hledá jiné využití, potuluje s partou kamarádů, kteří jsou na tom podobně a ve volném čase zkouší kouření a drogy.

Respondentka č. 4 uvádí, že pokud děti pochází z finančně slabších rodin, tak mají tendenci si věci, které jim rodiče nemohou koupit ukrást komukoliv, kdekoliv. Určitě finanční situace má vliv na problémové chování, proto je důležité, jak to rodiče dítěti vysvětlí.

Respondentka č. 5 uvádí, že dítě z dobře situované rodiny může mít velké problémy, protože rodiče si ho nevěšují. Jsou sociálně slabé rodiny, kde rodiče dávají všechny peníze za cigarety a alkohol, dítě pak chodí nevyspané a hladové.

5.8.6 Kategorie škola a děti

V rámci naší definované šesté kategorie byly zvoleny za pomoci metody kódování následující kódy: zkušenost pedagoga, přístup pedagoga, přístup školy, důležitost rodiny, názor pedagoga.

V rámci naší šesté zvolené kategorie se věnujeme školnímu prostředí.

Respondentka č. 1 uvádí, že se může stát, že dítěti nesedí něco v kolektivu – může to být spolužák, učitelka. Zdůrazňuje, že na tyto problémy si musí dítě zvyknout a zvládnout je. Ve skupině, kde se dítě nachází je vždy i nějaká dospělá osoba – autorita, se kterou musí dítě spolupracovat. „*Několikrát jsem se setkala s peticemi proti učitelům apod.*“ Zdůrazňuje, že se na škole setkávají s problémem, kdy je problémová komunikace mezi učitelem a žákem. Děti svůj negativní postoj k učiteli často vyjadřují negativními kresbami v prostorách školy. Ve většině případů se jim snaží učitelé a výchovní poradci pomoci v jejich problémech. Škola může hodně věci ovlivnit jak pozitivně, tak negativně. K dětem je potřeba přistupovat individuálně s ohledem také na jejich zdravotní stav.

Respondentka č. 2 uvádí, že škola má určitě podíl na problémovém chování dětí, má na to velký vliv podchycení problému v jeho zárodku. Pokud se problém podaří podchytit včas, ať už je to záškoláctví, hrubost, dokáže pedagog s tímto dítětem promluvit, vysvětlit mu na příkladech co by mělo udělat pro zlepšení situace. Na některé slabší jedince mají velký vliv vrstevnické party, které se mu snaží vyplnit volný čas vykrádáním, poškozováním majetku a rušením nočního klidu. V malých školách dochází k rychlému odhalení problémového chování, oproti tomu u velkých škol, kde je větší anonymita je to

obtížnější a zpravidla se to odhalí pozdě. Dochází tam častěji k šikaně, protože je zde větší množství koncentrace dětí se závadovým chováním.

Respondentka č. 3 uvádí, že velký podíl na chování dětí má to, jak škola spolupracuje s rodiči. Zdůrazňuje, že jejich škola se snaží vyjít rodičům maximálně vstříc. Pokud mají děti problém, rodiče se ve většině případů snaží svalit vinu na školu. Škola má výchovné poradce a vyškolené učitele na problémové děti. Respondentka je přesvědčena, že škola pro odstranění problémů dělá maximum. Problém může být v tom, že pokud se dítě nevhodně chová, učitel se na něho více zaměřuje, než na bezproblémového žáka.

Respondentka č. 4 uvádí, že pedagogická intervence nefunguje, tak jak by měla. Pokud dítě vykazuje nějaké problémové chování, tak by měl pedagog svou intervenci zaměřit na rodinu, kontaktovat ji a spolupracovat s ní. Většinou se tak ale neděje, neboť pedagog ten problém nechce vidět a nebo si nechce přidělovat problémy navíc. Dítě na sebe pak nabaluje další a další problémy, až už se tato situace pro něj stává bezvýchodnou.

Respondentka č. 5 uvádí, že škola se snaží vzdělávat, ale kolikrát problémy neřeší. „*Stojím si za tím, že i škola má nějaký podíl*“. Jsou tam sice výchovní poradci, jsou tam proto, aby problémy řešili, ale často se stává, že problémy se stejně neřeší. Přiznává, že škola nemůže za všechny problémy dětí, ale hlavní příčinu vidí v rodině.

5.9 Vyhodnocení

V této kapitole je předložena analýza jednotlivých kategorií. Technikou, kterou nazýváme vyložení karet. Jde zkrátka o to, že vezmeme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádáme do nějakého obrazce nebo linky a na základě tohoto uspořádání sestavíme text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií. (Švaříček a Šedřová, 2007, s. 226).

5.9.1 Kategorie rodinné prostředí

Všech pět respondentů v našem průzkumu se shodlo, že největší vliv na výchovu dětí a jejich chování má jednoznačně rodina. Největším problémem je podle nich případ, kdy je rodina neúplná. Dalším rizikovým případem je, když je dítě v péči matky – jak respondentka č.1 uvádí, tento faktor je ve vývoji chování dítěte nejzásadnější. Mezi další ovlivňující faktory bezesporu patří, zda-li je dítě jedináček, týrané nebo pochází ze závadové rodiny, kdy např. otec je alkoholik, drogově závislý nebo jeden, či dokonce oba z rodičů jsou mentálně postižení, jak zmiňuje respondentka č. 4. Podle respondentky č. 5

má vliv nejen to, jestli dítě pochází z dysfunkční nebo afunkční rodiny, to jsou situace, kdy „... rodina se o ně nezajímá a např. ani neví, kolik dětí mají zrovna doma“, ale dokonce i jestli jeden nebo oba z rodičů pochází z dysfunkční rodiny. Respondentka č. 5 také dodává, že velkým ovlivňujícím faktorem chování dítěte jsou jeho vrstevníci. Nelze opomenout ani vztahy v rodině, jak zmiňuje respondentka č. 1, č. 2 i č. 3, mezi které patří komunikace mezi rodinou a dítětem a řešení problémů. Podle respondentky č. 2 však problémy s chováním nesouvisí úplně přímo s rodinou, ale je to individuální. Existují dobré, pečlivé rodiny s dítětem, které podvádí a na druhé straně také špatné rodiny s naprosto bezproblémovým dítětem. Dodává, že někteří rodiče svým dětem nevěnují moc času a přetěžují je aktivitami v podobě kroužků. Dětem však schází úsměv, cit a pohlazení. Respondentka č. 2 nakonec zmiňuje ještě sdělovací prostředky jako jeden z dalších ovlivňujících faktorů. V neposlední řadě, jak zmiňuje respondentka č.3 a č.1, určitou roli hraje také sociální zázemí, avšak podle respondentky č.1 není pravidlem, že dítě z chudé rodiny má problémy s chováním a naopak.

5.9.2 Kategorie projevy problémového chování

Všechny respondentky se shodují, že jedním z hlavních projevů problémového chování dítěte je agresivita, někdy až násilnické chování, jak dodává respondentka č. 1. Podle ní si to děti vybíjí na spolužácích. Dříve to bylo jen pošťuchování, ale postupně agrese přibývá a často takové chování přeroste až v šikanu, kterou zmiňuje také respondentka č. 4. Takové děti jsou podle ní negativistické, nejsou ochotné spolupracovat a málokdy jsou vstřícné. Respondentka č. 2 uvádí další projevy, jako je roztěkanost, roztržitost, nesoustředěnost a zákeřnost. Ta se váže s poškozováním nejen sebe, ale i věcí okolo, jak uvádí respondentka č. 5. Podle ní se však dítě takovým chováním pouze brání, protože nezažilo nic hezkého. S problémovým chováním jsou dle této respondentky také poruchy pozornosti a hyperaktivita, v čemž se shoduje s respondentkou č. 1, která dodává, že takové děti se těžce sžívají s ostatními, „...neposedí, neudrží pozornost a soustavně někoho obtěžují“. Záleží sice na osobnosti, ale je důležité takové projevy zastavit hned v počátcích. Respondentka č. 2 uvádí, že takové děti nemají kamarády, neumí si vlastně ani pořádně hrát a pouze se napadají. Respondentka č. 3 dodává, že děti se snaží na sebe upozornit, někdy až nevhodným způsobem. Chybí jim totiž respekt a úcta. Jsou sprostí, vulgární a drzí, s čímž souhlasí také respondentky č. 4 a č. 5. Ty se také shodují v dalších aspektech problémového chování, konkrétně alkohol, drogy a cigarety. Takové děti podle nich také začínají se sexem již před 15. rokem života. Řadí sem také krádeže a respondentka č. 4 vidí

problém i v záškoláctví. Podle ní tímto chováním trpí především chlapci, kteří mají negativní postoj k ženám.

5.9.3 Kategorie možnosti pomoci

Každý z respondentů zmiňuje především rodinu jako prvek pomoci dětem. Respondentka č. 1 uvádí, že je nejdůležitější, aby rodina fungovala tak, jak má. Neméně důležitá je také pomoc od školy. V současné době každá škola spolupracuje se spoustou organizací, jako psychologové v poradnách, speciální centra, policie, výchovní poradci a preventisté na škole. Vliv školy zmiňuje také respondentka č. 4, která považuje za správnou intervenci z řad pedagogů ve spolupráci s rodinou. Důležité je podle ní navázání důvěry a vzbuzení motivace. Děti si musí uvědomovat, co dělají špatně a co by se mělo dělat jinak. „*Hlavní je s dětmi mluvit, mluvit, mluvit*“. Podle respondentky č. 4 to znamená nechat děti se vypovídat, pomoci jim řešit jejich problém, říci svůj názor na řešení problému. Respondentka č. 2 dodává, že „... *pokud dítě vyrůstá v rodině, která s ním mluví, vyptává se ho, co bylo ve škole, co ho trápí, co se mu nepodařilo, na druhé straně také, co se mu podařilo a co by chtěl, tak je to nejlepší, co můžou pro své dítě udělat.*“ Měl by být kladen velký důraz na cit, protože děti po citové stránce často strádají. Pro děti jsou prospěšné také kroužky, protože zaneprázdněnost, jak zmiňuje respondentka č. 1, velmi omezuje negativní vliv vrstevnických skupin. Respondentka č. 3 však upozorňuje, že v současné době jsou kroužky problémem, jelikož jsou často finančně náročné, především pro matiky samoživitelky. Respondentka č. 5 je přesvědčená, že je nutné děti odebrat z rodin, které jsou tzv. na hraně, což znamená, že pro sociálku tato rodina ještě není problémová.

5.9.4 Kategorie volnočasové aktivity dětí

Dá se říct, že všichni dotázaní se shodují, že je prospěšné, aby děti měly vyplněný svůj volný čas. Respondentka č. 1 uvádí, že to vede k menším problémům, protože když ve volném čase nemají žádnou činnost, tak se vybíjejí ve škole mezi spolužáky. Jelikož jsou v poslední době kroužky finančně náročné, nejlepší řešení je poskytnutí kroužků zdarma přímo ve škole. Respondentka č. 2 dodává, že výchovné problémy se přenášejí do volného času a záleží na osobnosti dítěte, jakou aktivitu zvolí. Avšak podle respondentky č. 3 většina dětí tráví čas u počítače, protože buď nemají kde trávit svůj volný čas, anebo jim to finanční situace nedovoluje. To způsobuje, že se děti dostávají do rizikových part, kde vládne alkohol a drogy, jak upozorňuje respondentka č. 4. S tím souhlasí i respondentka č. 5, která uvádí, že děti se do takových skupinek dostávají pod vlivem vrstevnických skupin.

Podle respondentky č. 4 mezi nejoblíbenější volnočasové aktivity patří sport, kresba, kroužky vaření a play-station.

5.9.5 Kategorie finanční situace rodiny

Všech 5 respondentek se shoduje, že sociální statut má minimálně nezanedbatelný vliv na chování a vývoj dítěte. Respondentky č. 1 a č. 2 se shodují na tom, že problémy s chováním mohou mít děti z bohatých, ale i chudých rodin. Z toho tedy vyplývá, že základ, pro správné chování a vývoj dítěte by měl být v rodičích, kteří by měli dítěti dokázat vysvětlit, jak nakládat s věcmi které mu kupují popřípadě, jak s nimi nakládat tak, aby to bylo v kolektivu dětí přijatelné a nedocházelo k povyšování se nad ostatní. Dále respondentka č. 3 uvedla, že pokud dítě pochází ze sociálně slabé rodiny a rodina nemá peníze na kroužky a volnočasové aktivity pro děti, dochází pak k tomu, že dítě se snaží zabavit „jinak“. Např. potuluje se s kamarády, experimentuje s návykovými látkami apod. V podstatě závist dětí může vést k tomu, že děti z finančně slabších rodin mohou mít tendence ke krádežím věcí, které si jejich rodina nemůže dovolit, jak uvedla respondentka č. 4: „*Je důležité, jak to dětem rodiče vysvětlí.*“ Zde je opět patrné, že rodič by měl s dítětem být v kontaktu a snažit se mu ukazovat důležitější životní hodnoty, než moc peněz a věci s ní spojené. Zde dochází ke kontrastu s předchozí respondentkou, jelikož respondentka č. 5 uvedla, že i dítě z dobře situované rodiny, může mít velké problémy ve škole, protože si jej rodiče nevěnují a dítě potom neví, jak se chovat, popřípadě co je v dané situaci vhodné či nikoliv. Naproti tomu i děti ze sociálně slabých rodin, kde rodiče utrácejí peníze za cigarety a alkohol mohou pak do školy chodit hladové či nevyspané, i zde je problém v tom, že rodič si dítěte nevěnuje.

5.9.6 Kategorie škola a děti

Všechny dotazované respondentky se shodly na tom, že mezi školou a dětmi problémy jsou, liší se pak zejména typem problému a časem jeho zachycení. Co se týče návrhu řešení, určité viny za tyto problémy, v tom se respondentky liší. Respondentka č. 1 uvádí, že nejčastějším problémem je kolektiv at' už samotných dětí či vztah dítě – učitel. Dochází tady k psaním petic proti učitelům, popřípadě vyjadřování samotných dětí negativními obrázky. Respondentka se domnívá, že se dětem výchovní poradci snaží poradit, popřípadě pomoci v jejich problémech avšak dodává, že škola může spoustu věcí ovlivnit pozitivně či negativně. To si myslí i respondentka č. 2, která uvedla, že škola má určité také podíl na problémovém chování dětí, ale navíc dodává, že je nutné problém zachytit

hned v zárodku, což ale jde dobře jen na menších školách. Větší školy jsou více anonymní a tedy i řešení problému trvá déle. Respondentka č. 3 si myslí, že velký podíl na problémovém chování má právě vztah školy a rodičů dětí. Uvádí, že jejich škola se rodičům snaží vyjít maximálně vstříc, ale rodiče z problémového chování viní hlavně školu. Také si myslí, že by problém mohl pramenit z toho, že pokud se dítě chová nevhodně, tak je na něj ze strany učitele zaměřena větší pozornost než na bezproblémové dítě. Podobný názor jako respondentka č. 3 má i respondentka č. 4 která tvrdí, že pedagogická intervence nefunguje z čehož vyplývá, že je vina opět na straně školy. Myslí si, že mnohem důležitější než řešit problém s dítětem je, zaměřit svoji pozornost na jeho rodinu. Zastává také názor, že pedagog problém nevidí a nechce si přidělovat práci navíc, což je v přímém rozporu s tvrzením respondentky č. 3 která, tvrdí, že škola se snaží vyjít rodičům a dětem maximálně vstříc. Téměř totožný názor jako respondentka č. 4 má i respondentka č. 5, která tvrdí, že škola jen vzdělává, ale problémy už neřeší a výchovní poradci problém také často přehlížejí. Nakonec však uvádí, podobně jako respondentka č. 4, že hlavní je rodina.

Shrnutí

Z odpovědí našich respondentek jsme získali odpověď na hlavní výzkumnou otázku: „Co má největší vliv na problémové chování dětí a jak jim pomoci“?

Vliv na chování problémových dětí má více faktorů. Rozhodující roli hraje rodina, sociální postavení rodičů, dědičné dispozice, vrstevnické skupiny, média a škola.

Velkým problémem pro výchovu dětí je rodina dysfunkční, nefunkční a neúplná. Neplní-li rodina všechny své hlavní úkoly, znamená pro své členy, zvláště pak pro děti, velmi vážné nebezpečí, jelikož je zasahuje na těch nejcitlivějších místech. Z průzkumu vyplývá, že děti i ve funkčních rodinách velmi citově strádají, je to především v důsledku zaneprázdněnosti rodičů. V rodinách vážne komunikace mezi rodičem a dítětem, dítě pak zůstává na své problémy samo, nemá je s kým řešit.

Stále více rodin se dostává pod hranici chudoby, což s sebou přináší nemalé problémy. Rodina nemá finanční prostředky na základní potřeby a proto nemůže zaplatit dětem ani kroužky. Důsledkem toho je, že dítě se potuluje bezcílně sídlišťem. Řešením této situace je vznik bezplatných kroužků na půdě školy pod vedením zkušených pedagogů, popřípadě vznik takových kroužků pod hlavičkou obce, za účelem zajištění kvalitní formy trávení volného času pro neorganizované děti a mládež a tím působit především v oblasti primární prevence rizikových projevů chování.

5.10 Využití výsledků pro praxi

Vyplnit dětem volnočasové aktivity bezplatnými kroužky

Ze stávající analýzy rozhovorů nám vyplynulo, že převážná většina rodičů, si nemůže pro děti dovolit platit více kroužků, tak aby byli schopni vyplnit volný čas dětí. Jistě by přivítali vznik bezplatných kroužků v rámci školy pod dozorem školených pedagogů.

Zlepšit komunikaci mezi školou a rodinou

Pro optimální zvládnutí výchovných problémů žáka je důležitá komunikace mezi školou, rodičem a dítětem. Bez této spolupráce není možné vyřešit výchovné problémy dětí. Závadové chování se někdy projevuje až ve větším školním kolektivu vrstevníků, takže rodiče toto chování sami nemůžou ani odhalit. Proto je důležité, aby pedagog na takové odlišnosti upozornil hned v začátku rodiče. Zdánlivé maličkosti v chování dítěte můžou v budoucnu způsobit závažné problémy. Ne vždy se pedagog setkává se vstřícným postojem rodičů k danému problému. Je to dáno jednak nízkým statutem učitelů a arogantním přístupem rodičů.

Větší pomoc sociálně slabým rodinám ze strany státu a obce

Ze strany státu a obcí jsou určitě velké rezervy v pomoci sociálně slabým rodinám. Ať už máme na mysli výši sociálních dávek, popřípadě zajištění bydlení pro tyto rodiny. Je velmi těžké si představit, kdy v jednopokojovém bytě bydlí pětičlenná rodina. To samozřejmě vede k tomu, že dítě z domu utíká a vyhledává si stejné kamarády. Rodiče se o něho nezajímají, a dítě chodí do školy nepřipravené, unavené a často i hladové.

Omezit negativní vliv sdělovacích prostředků

Sdělovací prostředky mají v dnešní době velký vliv na celou společnost. Značným způsobem zasahují do výchovy a socializace jedince. Nejohroženější skupinou jsou děti a mládež. Vliv médií na utváření jejich osobnosti je značný, protože děti stále více času tráví u televize, nebo internetu. Často se zde setkávají s násilím, agresivitou a erotikou, což má na ně velmi negativní vliv. Důsledkem toho je i to, že děti ve volném čase jen zřídka kdy otevrou nějakou knihu. Příčina této situace je již v raném dětství, kdy maminka místo toho, aby dítěti přečetla pohádku, tak mu raději pustí televizi.

Zavedení etické výchovy do základních škol

Zavedení etické výchovy do škol by do značné míry dětem poskytlo návod jak se správně chovat ve společnosti v kolektivu, ke starým a nemocným lidem. Etická výchova je také velmi efektivním nástrojem prevence šikany a dalších sociálně patologických jevů. Pomocí modelových situací by žáci trénovali schopnost být otevření a vyjadřovat své city a řešit problémy vztahů ve třídě a v rodině.

Omezení dostupnosti návykových látek

Problémy s návykovými látkami se můžou vyskytnout v každé rodině. Některé děti jsou ohroženy více, a jiné zase méně. V posledních letech se závislost na návykových látkách u dětí stále zvyšuje. Mezi nejoblíbenější patří alkohol a tabákové výrobky pro snadnou dostupnost. Mnozí rodiče jsou k této problematice velmi benevolentní a nespatřují v ní žádné rizika pro své děti. Velký podíl na tom má do značné míry reklama, s kterou se všichni dennodenně setkáváme ve sdělovacích prostředcích.

ZÁVĚR

V teoretické části práce jsme popisovali pojmy, které se vztahují k výzkumnému cíli bakalářské práce. V jednotlivých kapitolách jsou popsány s pomocí odborné literatury pojmy práce. V první a v druhé části se teoreticky pojednává o základních pojmech a popisuje se vliv prostředí a jeho dopad na výchovnu dětí. Kapitola třetí byla věnována funkcím rodiny, typům rodin a charakteristice rodiny s nezletilými dětmi, tak jak je vidí a vnímají autoři. Čtvrtá kapitola je zaměřena na školní prostředí, které v sobě obsahuje socializační a výchovnou stránku. Je ale také prostředím, ve kterém se vyskytují negativní sociální jevy.

V praktické části jsme uvedli cíl našeho výzkumu, výzkumný problém, výzkumné otázky, strategii výzkumu, techniku získávání dat, výběr výzkumného vzorku, realizaci výzkumu a interpretaci získaných dat.

Cílem polostrukturovaných rozhovorů bylo zjistit, jakým způsobem a ve kterých oblastech a co má největší vliv na problémové chování nezletilých dětí z pohledu pedagogů a vychovatelů. Dále bylo cílem zjistit, jak dětem pomoci.

Zjištěná data jsme zpracovali otevřeným kódováním a poté je interpretovali. Závěry výzkumu jsou uvedeny v praktické části.

Z výzkumu vyplývá, mezi dětmi ve školách přibývá agresivity a případů nezvladatelného chování. Příčina agresivního chování dětí je nejčastěji v rodině, protože zde zažívají agresivitu, krutost, tyranii ze strany rodičů. Společnost uznává úspěšné jedince s mocí a vysokými příjmy. Jakmile někdo tomuto vzoru neodpovídá, lidé se k němu chovají arogantně a pohrdavě. Problematická bývá i výchova některých pedagogů, kteří vedou děti k pocitu, že člověk s horšími známkami je špatný. Rodiče i pedagogové by měli dítě chválit a podporovat v tom, v čem je dobré a motivovat je.

Masmédia značným způsobem zasahují do výchovy a socializace jedince. Nejohroženější skupinou příjemců masové kultury jsou děti a mládež. Vliv masmédií na utváření jejich osobnosti je značný a proto má zobrazované násilí a agresivita negativní vliv nejen na ně, ale i na celou společnost.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 9788096994403.
- [2] BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Teórie sociálnej pedagogiky: edukačné, sociálne a komunikačné aspekty*. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť Slovenskej akadémie vied, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.
- [3] BALVÍN, Jaroslav. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.
- [4] JACOBSON, Ralph D, Keith SETTERHOLM a John VOLLUM. *Leading for a change: how to master the 5 challenges faced by every leader*. Boston: Butterworth-Heinemann, 2000. ISBN 0-7506-7279-x.
- [5] KLAPILOVÁ, Světlá. KVAPILOVA. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1996, 63 s. ISBN 80-706-7669-8.
- [6] KOHOUTEK, Rudolf. *Poznávání a utváření osobnosti*. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-720-4200-9
- [7] KOLÁŘ, Michal. KVAPILOVA. *Skrytý svět šikanování ve školách: průčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 63 s. ISBN 80-717-8123-1.
- [8] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- [9] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [20] MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. 6. vyd. Praha: Portál, 2007, 109 s. ISBN 978-80-7367-270-6.
- [31] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-x.
- [42] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4
- [53] MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií)*. Vyd. 1. Praha, 2001, 134 s. ISBN 80-246-0279-2.

- [64] NESPOUR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8432-X.
- [75] PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 2004. ISBN 8086642313.
- [86] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
- [97] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.
- [108] ŘÍČAN, Pavel. *Krotíme obrazovku: jak vést děti k rozumnému užívání médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 62 s. ISBN 80-717-8084-7.
- [119] SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-333.
- [20] SUCHÝ, Adam. *Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 168 s. Psyché (Triton), sv. č. 49. ISBN 978-807-2549-269.
- [21] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [22] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8214-9.
- [23] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Dětství, dospělost, stáří. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně.

Č. Číslo.

Např. Například.

Tzv. Takzvaně.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Informovaný souhlas respondentů

PŘÍLOHA P II: Záznamový arch polostrukturovaného rozhovoru

PŘÍLOHA P III: Rozhovor s ředitelkou č. 2

PŘÍLOHA P IV: Rešerže použité literatury

PŘÍLOHA P I: INFORMOVANÝ SOUHLAS RESPONDENTŮ

Já, ...(příjmení a jméno respondenta) souhlasím s tím, aby se mnou Zdeněk Skřivánek provedl rozhovor, který bude použit pro zpracování výzkumné části bakalářské práce na téma: „Sociální pedagogika jako životní pomoc dětem a jejich rodinám“.

Byl/a/ jsem ujištěn/a/ o anonymním zpracování mnou uvedených údajů.

Dále jsem byl/a/ seznámen/a/ s možností odstoupení od výzkumu a to ve kterékoli jeho fázi.

Tímto uděluji svůj souhlas s provedením výzkumu.

Ve .....

datum:.....

Podpis.....

PŘÍLOHA P II: ZÁZNAMOVÝ LIST POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

Datum konání:

Začátek rozhovoru:

Konec rozhovoru:

Typ pedagogického pracovníka:

Délka praxe:

9. Co si myslíte, že má největší vliv na chování dětí?
10. Jak byste popsala nebo charakterizovala rodiny dětí, které mají problémy s chováním?
11. Jak se projevují děti, které mají problémy s chováním?
12. Jaké problémy se u dětí v poslední době nejčastěji vyskytují?
13. V jakých oblastech potřebují tyto děti pomoc a jak?
14. Co si myslíte, jaký vliv má finanční situace v rodině na problémy s chováním?
15. Co dělají tyto děti ve volném čase?
16. Myslíte si, že má i škola nějaký podíl na problémovém chování dětí?

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S ŘEDITELKOU Č. 2

Datum konání: 23.4.2014

Začátek rozhovoru: 18.02

Konec rozhovoru: 18.22

Typ pedagogického pracovníka: ředitelka

Délka praxe: 25 let

Prostředí: základní škola

1. Co si myslíte, že má největší vliv na chování dětí?

Dříve to byla vždy rodina, dítě vyrůstalo v rodině a to má největší vliv, ale v současné době jsou do sdělovací prostředky. Možná se Vám to nebude zrovna zdát, ale dítě přijde ze školy, pustí si TV, internet, vezme si tablet, je na Facebooku a jen maminka vejde do pokoje, tak okamžitě je vše vypnuto a neví, co dítě sledovalo, na co se dívalo a s kým si dopisuje. Takže, ale je to i u dospělých, není to jenom u dětí, tady ty sdělovací prostředky.

2. Jak byste popsala nebo charakterizovala rodiny dětí, které mají problémy s chováním?

Není to vždy pravda, že dítě, které je problémové má i špatnou rodinu, je to vyloženě individuální. Mohou být rodiny velice dobré, velice pečlivé a dítě jim vyvede takovou nečekanou věc, dozví se o něm, kde chodí, třeba záškoláctví nebo je to podvádění, krádeže a může to být rodina, kde se o dítě velice pečuje. Jsou, ale i rodiny, které jsou na tom hůře, ať už je to rozvod, nebo různé křiky v rodině, dítě je svědkem různých nepokojů a to dítě dochází do školy v pohodě, dokáže se usmívat, dokáže být tolerantní ke všem žákům. Takže nemůžeme to brát dohromady, že ve špatné rodině je i problémové dítě. Není to tak.

3. Jak se projevují děti, které mají problémy s chováním?

Problémové dítě se pozná hned na první pohled v hodině, ve vyučování i o přestávkách. Dítě je roztěkané, roztržité, v těch horších případech je to hrubost, nesoustředěnost, často ta hrubost přechází až do násilnictví a pokud můžeme sledovat vývoj těchto dětí, tak většinou to jsou děti, taková podrazáci, on se do očí usmívá, snaží se vše, aby bylo akorátní, ale

když se třeba kantor nebo jiné dítě otočí, tak hned něco provede a pak se zase podívá a usměje se, je jako milius. Takové podrazáctví bývá hodně u těchto dětí.

4. Jaké problémy se u dětí v poslední době nejčastěji vyskytují?

Setkáváme se nejvíce s tím, že děti nemají kamarády. Oni jsou ve třídě jako kolektiv, ve škole jsou kolektiv, ale přijde domů a je samo. V současné době, u nás u těch menších dětí, přijíždí rodiče ke škole, berou děti do auta, dítě nasedne, přijde domů a už nechodí ven. Málokdy se ty děti střetávají společně, jako třeba dříve se domluvily, chodily hrát fotbal, tenis nebo si jen hráli kolem baráku na schovávanou a různé takové hry. Děti jsou bez kamarádů, nemají kamarády, neumí si společně hrát.

Když, tak se začnou napadat, což je dost špatné a mnohé děti jsou také líné a vlastně se jim ven ani nechce jít. Naopak ale zase, některé děti mají až příliš mnoho aktivit a ty které jdou do těch aktivit samy, to je v pořádku, ale znám mnoho případů rodin, kdy rodiče by si rádi splnili svůj sen a z dítěte chtějí třeba vynikajícího hokejistu, fotbalistku, baletku, krasobruslařku a potom nutí ty děti do různých kroužků. To dítě má plno kroužků, plno aktivit a nestíhá to. Mnohé je nebaví a potom se z nich stávají děti nervózní, roztěkané no a i třeba s problémovým chováním, že to vše nestíhají.

5. V jakých oblastech potřebují tyto děti pomoc a jak?

Velice jednoduše. Tady chybí cit. Pokud to dítě vyrůstá v rodině, která se mu věnuje, mluví s ním, vyptává se, co bylo ve škole, co ho trápí, co se mu nepodařilo. Na druhé straně zase co se mu podařilo, jak se to podařilo, co by chtěl udělat. Jestliže je tam úsměv, pohazení, tak ty děti jsou úplně jiné. Myslím si, že hlavně cit, protože po citové stránce ty děti strádají a my třeba na té naší malé škole to vidíme, že některé děti jsou hodně citově zaměřené spíš na nás, na tu naši školu a s tou rodinou jsou strašně málo. Maminka dovede dítě do družiny o půl 7 a ještě se vyptává do, kdy tam to dítě může nejdéle být. My máme družinu do 15 hodin, oni by ji nejraději měli do 17 hodin, zůstává tam na výpomoc paní školnice, takže máme tam i děti, které tam jsou do 16.30 hodin, a maminka jde nakoupit, tatínek není doma a dítě zůstane u TV na internetu, popřípadě si samo napíše nějakou úlohu a už se horem žene spát. Takže cit.

6. Co si myslíte, jaký vliv má finanční situace v rodině na problémy s chováním?

Tak to je zajímavé, protože jak pozorujeme u některých dětí, mohou to být vyloženě bohaté rodiny, dítě má, vše na co si vzpomene a přesto je to dítě klidné, skromné, nedává najvo, že má něco víc než ty druhé děti. Na druhé straně zase některé děti příliš vypichují, že ta mikina je ADIDAS, ukazují se tím a cítí se povýšeně nad ostatními. Namyšleně, a děti, kte-

ré toto třeba nemají, je od sebe odráží, přestávají se s nimi kamarádit a to jsou ale jedinci, na které to takto působí. U nás na malotřídní škole to tak nepocítujeme, to je první moment, když to dítě přijde nastrojené, dokonce se přijde pochválit co má nové. Děti se podívají, obdivují a za 10 minut už nikdo nic neví co kdo má na sobě, takže my jsme od toho trochu oprostěni. Ale vzniká tam namyšlenost těch dětí a zase je to individuální. Hodně z nich je skromných, nedá najevo co má ani o tom třeba neví, nebo si neuvědomuje co má, ale mnozí tím chtějí získat a většinou jsou to děcka se slabším prospěchem. Oni se nedokážou prosadit před kolektivem třídy třeba tím, že umí toto dobře udělat, tak se prosazuje tady tím.

7. Co dělají tyto děti ve volném čase?

Takové ty děti, které mají obrovské problémy, tak ty problémy přenášejí dál do volného času. Oni si najdou k sobě kamaráda a jdou kdekoliv, kde můžou něco udělat, oni už se i před školou domlouvají. Půjdeme tam jak je to auto a popíšeme ho. Tyto malé děti to popíší prstem na špinavé auto, tak z toho mají radost a tam to začíná, protože u těch starších víme, že dokáží ničit. Záleží zase na individualitě dítěte. Takové to skromnější, bojácnější dítě si doma třeba pustí TV a pospává při ní, nebo čte, ale to už jsou ty výjimky.

Straní se kolektivu a potom přemýšlí, co by kde samo udělalo a u těch menších je to i třeba to, že nám o přestávce nečekaně naleje vodu do pytlíku, který mají uvázaný na lavici, prostě aby něco udělalo, aby bylo něco víc než ti ostatní

8. Myslíte si, že má i škola nějaký podíl na problémovém chování dětí?

Škola určitě má podíl na problémovém chování dětí, má na tom velký vliv v tom, že se ten problém nepodchytí hned. Pokud se to podaří a problém se podchytí, ať už je to záškoláctví, hrubost a dokáže se tím dítětem promluvit, vysvětlit mu, ukázat mu na příkladech co by se dalo udělat pro to, aby to bylo dobře. Jenže, jak už jsme spolu mluvili, na velkých školách, kde je moc dětí, tak zdaleka nepodchytí tady tyto děti a to stačí 1 nebo 2, kteří strhnou takové ty slabší povahy k sobě a je z toho parta a v partě zaniká ten jedinec, potom dělá ty problémy parta ať už je to vykrádání, znečišťování, přenášení veřejných věcí, rozbíjení věci a když nic jiného, tak v noci hulákají. Jeden sám by to neudělal, ale tím, že se dají do party, tak to je. Zase ve velkých školách je to továrna na výuku a ta výchova je, ale nestíhají to. Je to obrovské množství dětí a stačí, když unikne 1 nebo 2, tady tomu dohledu a mohou tu partu vytvořit. Je tam větší anonymita na takové škole. Dochází tam k šikaně, ten slabší se bojí ozvat, protože tam už je parta těch dětí, když to neudělá jeden, tak to udělá druhý, ty děti, které jsou šikanovány, nenechají.

PŘÍLOHA P IV – REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 9788096994403.

Autorka v práci popisuje teorii sociální pedagogiky jako systém společenské pomoci pro děti a jejich rodiny. V knize jsou použité různé teoretické přístupy pomoci a hledání optimálních forem pomoci pro děti a jejich rodiny, které si nejsou schopny sami pomoci. Tyto rodiny se dostaly či existují v natolik sociálně dysfunkčním prostředí, že si nejsou schopni si sami pomoci.

BAKOŠOVÁ, Zlatica. Teórie sociálnej pedagogiky: edukačné, sociálne a komunikačné aspekty. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť Slovenskej akadémie vied, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.

V knize je rozdělena na čtyři části. V první části se autorka věnuje teorii sociální pedagogiky. Druhá část je podhaluje utváření osobnosti člověka. Třetí rozebírá vtahy a zabývá se rodinou a školní výchovou. Čtvrtá je věnována komunikaci z pohledu osobnosti.

BALVÍN, Jaroslav. Pedagogika, andragogika a multikulturalita. Praha: Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

Autor se zabývá vědecky zdůvodněným rozlišením multikulturality, interkulturality a plurality. Originální je pohled na vztah pedagogiky, andragogiky a multikulturality. Kniha je doplněna autorovými fotografiemi, které zobrazují kulturní souvislosti života Romů. Výzkumná stránka publikace je zastoupena analýzou textů studentů.

KLAPILOVÁ, Světlá. KVAPILOVA. Kapitoly ze sociální pedagogiky. 1. vyd. Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1996, 63 s. ISBN 80-706-7669-8.

Autorka v práci popisuje teorii sociální pedagogiky jako systém společenské pomoci. Pokládá vlivy prostředí za rozhodující při utváření osobnosti a tyto názory ovlivnily nově vzniklý pedagogický směr. Autorka připomíná, že sociální pod sebe zahrnuje jak společenský, tak i jevy, procesy, případy, které vyžadují nějaké řešení. Dále autorka uvádí klasifikaci nevhodných prostředí a zabývá i tím, která složka osobnosti dítěte je poškozována.

KOHOUTEK, Rudolf. Poznávání a utváření osobnosti. Brno: CERM, 2001. ISBN 80-720-4200-9

Další publikace z oblasti psychologie osobnosti. Autor se zabývá se především metodami poznávání osobnosti, rozvojem osobnosti. Je zde podrobný rozbor osobnosti a tři základní druhy osobnosti. Součástí textu jsou i bohaté přílohy z praxe pedagogicko-psychologických poraden (dotazníky, testy).

KOLÁŘ, Michal. KVAPILOVA. Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 63 s. ISBN 80-717-8123-1

Knih je členěna do tří částí. První část čtenáři odhaluje dosud málo známou problematiku šikanování. Ukazuje obtížnost proniknutí do skrytého života sociální skupiny. Druhá část vede čtenáře k pochopení a zamyšlení nad hlubšími souvislostmi ve světě šikany. Závěr této části upozorňuje na nebezpečí a důsledky, které si žák vystavený bezmoci a týraný svými spolužáky dlouhodobě nese sebou do dalšího života.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

Autoři se snaží o komplexní a ucelený pohled na sociálně pedagogické problémy současné doby. Práce přináší hlubší pohled do sociálních souvislostí formování jedince pod vlivem prostředí na úrovni mikro (rodina, škola) lokální i celospolečenské. Zahrnuje i takové okruhy problémů jako životní způsob a jeho utváření, volný čas, životní, výchovné a krizové situace.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

Autor podává komplexní pohled na historii i současnost sociální pedagogiky u nás i v zahraničí. Seznamuje s jejími metodologickými východisky a charakterizuje ji jako vědní disciplínu i jako studijní obor. Dále se věnuje problematice sociálního prostředí, škole a výchovným institucím z pohledu sociální pedagogiky, sociálně pedagogické komunikaci, aktuálním možnostem oboru při pomoci v nejrůznějších životních situacích, otázkám multikulturního soužití a sociálně výchovného působení.

MATĚJČEK, Zdeněk. Po dobrém, nebo po zlém?. 6. vyd. Praha: Portál, 2007, 109 s. ISBN 978-80-7367-270-6.

Kniha pojednává o výchovných odměnách a trestech – Zdůrazňuje umění odpouštět - Výchovné prostředky a situace pro jejich využití. Význam odměn a trestů je ve výchově zřejmě stále týž. Jen v různých dobách se jedno nebo druhé více nebo méně zdůrazňuje, uplatňuje nebo hlásá a praktikuje. Autor vyzývá čtenáře, aby se spolu s ním laskavě zamýšleli, proč, kdy a jak máme dát ve výchově svých dětí přednost tomu "po dobrém" nebo "po zlém". Rozumět sobě a rozumět dítěti, to už je první krok na cestě výchovy.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4

Publikace představuje v ucelené formě kořeny, vývoj a současnou podobu kvalitativního přístupu v psychologii. Kromě hlavních myšlenkových proudů, z nichž moderní kvalitativní přístup v Evropě čerpá (zejména hermeneutika a fenomenologie). Zvláštní pozornost je věnována domácím autorům a jejich přínosu pro psychologii jako vědu. Část knihy je věnována jednotlivým metodám a metodologickým zásadám při aplikaci kvalitativního přístupu (včetně etických zásad) v psychologickém výzkumu.

MUNKOVÁ, Gabriela. Sociální deviace: (přehled sociologických teorií). Vyd. 1. Praha, 2001, 134 s. ISBN 80-246-0279-2.

Publikace podává přehled vývoje sociologických teorií sociálních deviací. Práce ukazuje, jak se do jednotlivých teorií sociálních deviací promítaly změny sociologických paradigmat v průběhu 20. století a jak se tyto změny odrazily ve výkladu sociální deviace. Autorka zhodnotila přínos jednotlivých teorií, historické proměny zájmu o různé aspekty deviantního chování a význam sociologie pro porozumění různým odchýlkám od běžných sociálních norem společnosti.

NESPOUR, Karel. Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8432-X.

Autor v knize vysvětluje základní pojmy, popisuje psychologické a biologické mechanismy návykového chování a uvádí podrobný přehled typů závislostí. Věnuje se také zvláštnostem věkových kategorií, pohlaví, vlivu rodiny, kultury a náboženství. Ve druhé části své práce popisuje postupy používané při léčení nejrůznějších návykových problémů.

PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. Praha: ISV, 2004. ISBN 8086642313.

Autor se zabývá významem doby, v které žijeme a jak nás tato doba ovlivňuje. Zabývá se obrovským vlivem sdělovacích prostředků a nárůstem informací, které na nás stále působí, jsme jimi doslova zaplaveni. Zdůrazňuje, že současná doba vede odcizení lidí a to se pak odráží i v rodině, protože zde chybí hlubší vztah rodičů a dětí. V další kapitole zdůrazňuje důležitost sociálních kontaktů. Sociální vztahy jsou tak nejvýznamnějším faktorem ovlivňující pocit štěstí a posílení sebevědomí. Třetí kapitola se zabývá nejujtlejším dětstvím, protože tam se rodí osobnost člověka. V poslední části se zabývá jak vychovávat současné děti a mladé lidi tak, aby byli schopni vlastní, samostatné orientace a hledání cesty životem.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

Kniha se zaměřuje zejména na oblasti, jako je vliv prostředí a výchovy, sleduje dále rozmanitost výchovných vlivů jednotlivých sociálních prostředí a koncentruje se na některé činnosti, v nichž se realizuje sociálně pedagogická praxe. Důraz sociální pedagogiky na otázky výchovného vlivu sociálního prostředí vám umožní porozumět problémům současné rodiny, školy a vlivu vrstevníků na děti a mládež.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-717-8772-8.

Vývoj pedagogiky, pedagogické psychologie a dalších vědních oborů ve školství přináší nové odborné pojmy a mění obsah a pojetí termínů tradičních. Tento terminologický pohyb spolu se základními pojmy věd o vzdělání zachycuje zásadně inovované a rozšířené vydání knihy.

ŘÍČAN, Pavel. *Krotíme obrazovku: jak vést děti k rozumnému užívání médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 62 s. ISBN 80-717-8084-7.

Autor přirovnává sledování televize k jídlu - to, co konzumujeme z obrazovky, je duševní potrava. A na tom, jakou potravu přijímá duše, záleží stejně jako na tom, co máme na talíři a ve sklenici pro své tělo. Má to vliv na naši povahu, inteligenci, rozhled, na naši přejícnost nebo sobectví, citlivost nebo otupělost, ušlechtilost nebo zhovadilost.

SLOWÍK, Josef. Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-333.

Tato publikace přináší přehledný nástin všech oblastí oboru sociální pedagogiky. Kniha se zabývá speciální pedagogikou a přináší ucelený pohled na tuto problematiku, jak v oblasti prevence a diagnostiky, terapie a poradenství.

SUCHÝ, Adam. souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 168 s. Psyché (Triton), sv. č. 49. ISBN 978-807-2549-269.

Autor se zabývá souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí. Jedná se souhrnný pohled na vliv médií na diváka, a to především na diváka předškolního věku.

ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Praktická příručka provází čtenáře výzkumem od prvního nápadu až k sepsání výzkumné zprávy. První část věnuje autor základním metodologickým otázkám kvalitativního výzkumu, v dalších kapitolách se zabývá vlastním průběhem výzkumu, který postupuje od návrhu projektu přes sběr dat k analýze a sepsání výzkumné zprávy. Kniha probírá použití základních metod, jako jsou zakotvená teorie, případová studie či biografie. Analýze, jako nejnáročnější části výzkumu, je věnován největší prostor.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8214-9.

Publikace je určena pomáhajícím profesím. Kniha je rozdělena do čtyř částí. V první části se autor zabývá patologií lidské psychiky. Další část je zaměřena na psychické problémy vyplývající ze zdravotního postižení, třetí část je věnována nejdůležitějším psychickým poruchám. Čtvrtá část se zabývá sociálními faktory.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.

Publikace je zaměřena na porozumění podstatné části lidského života, dospělosti a stáří. Klade důraz na pochopení souvislostí různých vývojově podmíněných proměn a na stěžejní mezilidské vztahy, které jsou pro život dospělého určující. Tyto proměny lze sledovat jak prostřednictvím změn jednotlivých psychických funkcí, zejména kognitivních a emo-

tivně-regulačních, tak prostřednictvím proměny podoby základních sociálních rolí dospělosti: profesní, partnerské a rodičovské. Proměna psychických funkcí je vždy individuálně specifická a je do určité míry dána již předchozím průběhem života.